

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

'Als ik morgen niet op transport ga, ga ik 's avonds naar de revue': kamp Westerbork in brieven, dagboeken en memoires (1942-2010)

Moraal, E.M.

Publication date
2013

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Moraal, E. M. (2013). *'Als ik morgen niet op transport ga, ga ik 's avonds naar de revue': kamp Westerbork in brieven, dagboeken en memoires (1942-2010)*. [Thesis, fully internal, Universiteit van Amsterdam].

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Lijst van auteurs: bibliografische en biografische gegevens

Van iedere auteur is zo volledig mogelijk nagegaan wanneer hij (of zij) in Westerbork was geïnterneerd, naar welk kamp hij werd gedeporteerd, of hij de oorlog overleefde en wanneer hij stierf. Een vraagteken geeft aan dat onbekend is of de persoon nog in leven is of wanneer hij is gestorven. Indien mogelijk wordt een korte biografie gegeven met informatie over familie en de sociale en religieuze achtergrond van de auteur. Ten slotte wordt de bronvermelding genoemd.

ACOHEN, FAMILIE

MAURITS ACOHEN (9 APRIL 1881 AMSTERDAM- 11 OKTOBER 1944 AUSCHWITZ)

ESTHER ACOHEN-DE LA BELLA (23 DECEMBER 1890 AMSTERDAM – 11 OKTOBER 1944 AUSCHWITZ)

Maurits Acohen, diamantslijper van beroep, en zijn vrouw Esther schreven brieven vanuit Westerbork aan hun zoon R. Acohen en schoondochter Leny. Zij kwamen vanuit kamp Vught (16/17 februari 1943) naar Westerbork op 24 mei 1943, waar zij verbleven tot hun transport naar Theresienstadt op 25 februari 1944. Vanuit Theresienstadt gingen zij naar Auschwitz waar zij werden vermoord. Twee kinderen (Joseph Acohen, 27 juni 1918 Amsterdam - 30 september 1942 Auschwitz, en Alfred Herman Acohen, 23 juli 1925 Amsterdam – 30 september 1942 Auschwitz) waren al vroeg gedeporteerd en vermoord. Zoon Raphaël (4 januari 1913) was ook in Westerbork met zijn ouders. Kerkelijke gezindte: PI (Portugees Israëlitisch)

Bron: brieven aan zoon, schoondochter en pasgeboren kleinzoon Tom en aan ouders van schoondochter, HCKW, RA 1478.

ACOHEN, FAMILIE

HAIM BENJAMIN ACOHEN (22 FEBRUARI 1873 AMSTERDAM – 7 JULI 1944 AUSCHWITZ)

SARA ACOHEN-LOPES SALZEDO (19 FEBRUARI 1871 AMSTERDAM – 7 JULI 1944 AUSCHWITZ)

SIMCHA RABBIE-ACOHEN (15 MAART 1902 AMSTERDAM – 2 JULI 1943 SOBIBOR)

ROZETTE ACOHEN (17 MEI 1906 AMSTERDAM – 28 FEBRUARI 1945 MIDDEN EUROPA)

De familie Acohen was een welgestelde familie en lid van de Portugees-orthodoxe gemeente in Amsterdam. Haim, diamantbewerker, en zijn vrouw Sara verbleven van 15 april 1943 tot 25 april 1944 in Westerbork, toen ze naar Theresienstadt werden gedeporteerd, vanwaar ze naar Auschwitz doorgingen. Daar werden zij vermoord. Hun familielid Ro(zette) was met hen geïnterneerd. Dochter Simcha Rabbie-Acohen (15 maart 1902 Amsterdam – 2 juli 1943 Sobibor) en schoonzoon Joseph Rabbie (6 november 1899 Amsterdam – 2 juli 1943 Sobibor), solist kerkzanger en bode, en hun twee kinderen Esther Rabbie (9 september 1928 Amsterdam – 2 juli 1943 Sobibor) en Sara Rabbie (23 september 1934 Amsterdam – 2 juli 1943 Sobibor), waren maar kort in Westerbork geïnterneerd van 21 juni 1943 tot 29 juni 1943, toen zij naar Sobibor werden gedeporteerd en bij aankomst werden vermoord. De meeste brieven zijn van de hand van Sara.

Bron: brieven aan de voormalige huishoudster van hun dochter Simcha, familie W. Lohman-Leijer, HCKW, RA 1985.

ADELSBERGEN-KATTENBURG, CELINE VAN (AMSTERDAM 8 JANUARI 1888- AUSCHWITZ 22 OKTOBER 1943)

Celine Adelsbergen-Kattenburg was getrouwd (met Samuel Adelsbergen, winkelier, Amsterdam 27 mei 1886 – Westerbork 24 september 1943), en moeder van twee kinderen. Haar man verloor ze in Westerbork voor ze op transport werd gesteld naar Auschwitz. Ze kwam op 25 augustus 1943 in Westerbork aan en werd op 19 oktober 1943 naar Auschwitz gedeporteerd alwaar zij werd vermoord. Kerkelijke gezindte op registratiekaart: Neg. Liberaal (negatief liberaal, wat inhoudt dat men liberaal joods qua gezindte was, maar niet geregistreerd lid van de Liberale Gemeente was).

Bron: brieven uit Westerbork aan familie, NIOD, 250i, inv.nr. 879.

ANDRIESSE, HANS N. (HENRY NAPOLEON) (EINDHOVEN 28 APRIL 1918 – 2008)

Hans Andriesse volgde de MTS in Den Bosch, was technisch tekenaar en ongehuwd toen hij vanuit werkkamp De Zomp werd geïnterneerd in Westerbork van 4 oktober 1942 tot 15 oktober 1942. Hij werd gedeporteerd richting Auschwitz, maar behoorde tot de zogenaamde ‘Kosel-groep’ die even voor het kamp in de gelijknamige plaats uit moest stappen om tewerkgesteld te worden in onder SS ressorterende kampen van joodse dwangarbeiders. Hans kwam in Sakrau terecht. Vervolgens doorliep hij verschillende (werk)kampen tot hij werd bevrijd in Polen. Na de oorlog werkte hij als hoofdingenieur en was specialist op elektrotechnisch gebied bij de Octrooiraad.

Bron: Hans Andriesse, *Aan een zijden draad, herinneringen van een gedeporteerde*, (Amsterdam: Meulenhoff 1978, oorspronkelijk maart-oktober 1947 NIOD, 250d, inv.nr. 393, verklaring en verslag van zijn wederwaardigheden).

ANONIEM

Anoniem verslag van een joodse man uit Rotterdam, dat zich in de vroege dagen van het doorgangskamp afspeelt.

Bron: anoniem egodocument, net naoorlogs, joodse man uit Rotterdam, NIOD, 250i, inv.nr. 493.

ANSPACHER, HERMANN (22 OKTOBER 1887 ACHIM DUITSLAND – 1976 BREMEN)

Hermann Anspacher vluchtte in november 1939 naar Nederland samen met zijn vrouw Friederike Körbchen (19 juli 1992 Bremen) en zijn twee kinderen. Hij was in Westerbork geïnterneerd van 31 december 1942 tot aan de bevrijding en was lid van de beruchte ordedienst. Op 3 juni 1945 werd hij ontslagen, waarna hij in Groningen kwam te wonen. Kerkelijke gezindte: NI (Nederlands Israëlitisch)

Bron: Herman Anspacher, net naoorlogs verslag, NIOD, 250i, inv.nr. 494.

ASSCHER, FAMILIE

ABRAHAM ASSCHER (28 AUGUSTUS 1924 AMSTERDAM - ?)

JEANNOT (JACOB) ASSCHER (25 NOVEMBER 1925 AMSTERDAM - ?)

Abraham en Jeannot Asscher waren broers, hun oom was de bekende diamantair en tweede voorzitter van de Joodse Raad (JR) voor Amsterdam, Abraham Asscher. Hun moeder Stephanie Fischer (20 februari 1895) was *gesperrd* vanwege haar huwelijk met een niet-joodse man. De broers schreven brieven vanuit het kamp aan hun moeder en stiefvader; Abraham schreef ook aan zijn vriendin. Abraham en Jeannot waren geïnterneerd van 29 september 1943 tot hun transport naar Bergen Belsen op 13 september 1944 als lid van de diamantgroep. Zij overleefden beiden de oorlog. Kerk. gezindte: NI.

Bron: brieven (Abraham en Jeannot) aan moeder en stiefvader, brieven (Abraham) aan vriendin, HCKW, RA 1090.

ASSCHER-PINKHOF, CLARA (25 OKTOBER 1896 AMSTERDAM – 28 NOVEMBER 1984 HAIFA)

Al voor de oorlog was Clara Asscher-Pinkhof schrijfster van kinderboeken. Haar opleiding tot lerares had ze genoten op de kweekschool. Na de voortijdige dood van haar man in 1926, Abraham Asscher (1884-1926) rabbijn in Groningen, moest zij alleen zorgen voor haar gezin van zes. In de oorlog was Clara onder meer werkzaam bij de crèche van de Hollandsche Schouwburg. Ze was van 26 mei 1943 tot 11 januari 1944 in Westerbork geïnterneerd en werkzaam in het onderwijs en het weeshuis. Twee kinderen Izak (5 mei 1921 Groningen – 28 februari 1945 Midden Europa) en Menachem (18 februari 1920 Groningen – 22 juli 1942 Auschwitz) overleefden de oorlog niet. Ze werd met een uitwisselingstransport via Bergen-Belsen naar Palestina uitgewisseld. Ze bleef tot haar dood in Israël wonen. Kerkelijke gezindte: NI.

Bron: twee brieven aan familie, HCKW, DO 593, inv.nr. 7006-01 en -02.

Clara Asscher-Pinkhof, *Danseres zonder benen*, ('s Gravenhage: Leopold 1977; eerste druk 1966) memoires.

Clara Asscher-Pinkhof, *Sterrekinderen*, (Den Haag: Leopold 1946) novelle.

AUERBACH-POLAK, ELISABETH ALIDA (LIES) (4 FEBRUARI 1922 AMSTERDAM - ?)

De joodsorthodoxe, zionistische Lies Polak volgde na haar middelbare school in 1940 een Hachshara-opleiding. Vader Frederik Polak (21 februari 1884 Amsterdam – 23 juli 1943 Sobibor) was accountant, haar moeder Grietje Polak-Asscher (15 februari 1884 Amsterdam – 23 juli 1943 Sobibor) gaf handwerkles op een lagere school. Vanaf 1942 was Lies (noodgedwongen) werkzaam als leerling-verpleegster in het Nederlands-Israëlitisch Ziekenhuis. Geïnterneerd in Westerbork van 29 september 1943 tot 1 februari 1944 vond ze al snel aansluiting bij de Palestina-pioniers, en kwam zodoende op de Palestina-lijst terecht. Via Bergen-Belsen werd Lies uitgewisseld naar Palestina (29 juni 1944 – 10 juli 1944). Haar zus Betty Bausch-Polak (1919) overleefde de oorlog in de onderduik. Zus Julia Bolle-Polak (17 juli 1914 Amsterdam – 18 mei 1945 Schilda) niet. Broer Jaap werd in Bergen Belsen bevrijd (zie: *Polak, Jaap*).

Bron: Lies Auerbach-Polak, Betty Bausch-Polak, Nanda van der Zee, *Bewogen stilte, oorlogsherinneringen van twee zussen*, (Baarn: Ten Have 2004), waarin twee brieven geschreven vanuit Westerbork, september 1943 en januari 1944.

AUSSEN, HERTHA (24 MEI 1926 WIJHE – 17 SEPTEMBER 1943 AUSCHWITZ)

Hertha Aussen was scholiere op de huishoudschool toen zij met vader Jacob (26 mei 1894 Steenderen – 17 september 1943 Auschwitz), de plaatselijke smid, moeder Klara (Aussen-Winter 19 december 1895 Hemmerden – 2 maart 1945 Auschwitz) en zus Anna Sophie (25 mei 1924 Wijhe – 17 september 1943 Auschwitz) in Westerbork werd geïnterneerd. Vandaaruit correspondeerde zij met haar schoolvriendin Netty Renès. Ze werkte onder meer op het land. Hertha verbleef in Westerbork van 3 oktober 1942 tot en met 14 september 1943, vanwaar zij met haar familie naar Auschwitz werd gedeporteerd en werd vermoord.

Bron: brieven aan Netty Renès, HCKW, DO 401, inv.nrs. 4762-01 tot 4762-12, Over Hertha verscheen ook G.J. Veerman, *Hertha Aussen, omdat zij een joods meisje was* (Wijhe: z.u. 2010).

BAREN, BENEDICTUS VAN ZIE FRIJDA, FAMILIE

BAREN-HAMBURGER, PETRONELLA SIPPORA (NELLY) ZIE FRIJDA, FAMILIE

BERGH, SIEGFRIED VAN DEN (6 JANUARI 1912 ROTTERDAM – 28 MAART 2000 BUSSUM)

Siegfried van den Bergh, afgestudeerd aan de Handelshogeschool te Rotterdam en junior econoom en statisticus bij een bank, was getrouwd met Henriëtte Gompén (13 maart 1911). Als Joodse Raad-employé was hij vanaf juli 1942 in Westerbork werkzaam. Samen met zijn vrouw werd hij vervolgens geïnterneerd van 30 maart 1943 tot en met 25 februari 1944, toen zij op transport werden gesteld naar Theresienstadt. Siegfried werd doorgestuurd naar Auschwitz, doorliep verschillende kampen en werd bij Blechhammer bevrijd. Kerkelijke gezindte: NI, Liberaal negatief.

Bron: Siegfried van den Bergh, *Deportaties. Westerbork, Theresiënstadt, Auschwitz, Gleiwitz*, (Bussum: Uitg. Mij. C.A.J. Van Dishoeck c.v. 1945).

Siegfried van den Bergh, *Kroonprins van Mandelstein*, (Amsterdam: Athenaeum-Polak & Van Genneep 1977).

'BERICHT BETREFFENDE WESTERBORK'

Anonieme man.

Bron: Verslag, 1944, uitgetypt, HCKW, DO 471, inv.nr. 5621-1.

BERTENTHAL, MARTHA (11 MEI 1927 KIEL – 23 JULI 1943 SOBIBOR)

Martha Bertenthal was een scholiere uit Utrecht. Voor de oorlog vluchtte zij met haar familie uit Duitsland, waar haar vader David (10 april 1888 Altona – 23 juli 1943 Sobibor) een schoenenzaak had. Martha, haar vader David, moeder Sophie (Bertental-Berghoff, 4 juli 1890

Altona – 23 juli 1943 Sobibor), broer Simon (8 september 1924 Kiel– 23 juli 1943 Sobibor), en zus Ruth (7 augustus 1929 Kiel– 23 juli 1943 Sobibor) waren geïnterneerd in Westerbork van 26 mei 1943 tot 20 juli 1943, waarna ze naar Sobibor werden gedeporteerd en bij aankomst werden vermoord.

Bron: brieven aan schoolvriendin, HCKW, DO 1114, inv.nr. 10040-03.

[Inv.nr. 10040-09: verslag dat M.W.H. Roem-Kokje schreef over haar schoolvriendin.]

BIAL, HANS WALTER (14 JANUARI 1911 BAD ELSTER – 31 DECEMBER 2000 AMSTERDAM)

Hans Bial, manager van een groot concern, vluchtte in 1938 uit Danzig naar Nederland. Vanaf 10 augustus 1942 was hij werkzaam in het kamp bij de JR als chef afdeling van de cartotheek. In hetzelfde jaar trouwde hij met Marie Karoline Oestreicher (1915-1991) waarvan hij weer scheidde in 1945. Geïnterneerd in het kamp vanaf 1 november 1943 verbleef hij aldaar tot aan de bevrijding. Zijn vader was de arts Arthur Bial, die al eerder in het kamp was geïnterneerd en zo zijn zoon kon beschermen van transport. Op 27 juli 1945 werd Hans uit Westerbork ontslagen. Na de oorlog trouwde hij met Julie Spitz (3 april 1910- 29 januari 1998, zie *Bial-Spitz, Julie*), die eerder werkzaam was bij de JR voor Amsterdam, en emigreerde naar Israël. Kerkelijke gezindte: NI

In Westerbork hield Hans dagboekbrieven bij, gericht aan zijn Nederlandse vriendin Henriëtte Brandel nadat zij op transport was gesteld in september 1944. Het dagboek loopt van 17 september 1944 tot 12 mei 1945, toen Bial van de dood van Henriëtte vernam. Bial typte zijn handgeschreven dagboek later voor het HCKW uit met een begeleidende brief. Hij schreef bijna dagelijks.

Bron: Hans Bial, 'Briefe an Hetty. Tagebuch aus dem Lager Westerbork', getypte versie, daaruit geciteerd, HCKW, DO 340, inv.nr. 4553. Geschreven versie: DO 323, inv.nr. 3907.

BIAL-SPITZ, JULIE (3 APRIL 1910 AMSTERDAM - 29 JANUARI 1998 AMSTERDAM)

Julie Bial-Spitz was werkzaam bij de JR voor Amsterdam als secretaresse van Professor David Cohen. Ze was getrouwd met Izak Salomon de Vries (16 juli 1906, advocaat en procureur, ook bij JR werkzaam) en had twee kinderen, Michael Onno de Vries (9 oktober 1939 Amsterdam) en Tamar (Rinna de Vries, 21 november 1942 Amsterdam). Na de oorlog trouwde zij met Hans Bial (zie: *Bial, Hans*). In Westerbork was zij geïnterneerd van 9 januari 1943 tot haar transport naar Bergen Belsen op 15 maart 1944. Zij werd bij Tröbitz bevrijd en emigreerde na de oorlog naar Israël met haar nieuwe man Hans Bial.

Kerkelijke gezindte: NI

Bron: Julie Bial-Spitz, '*Op een klein stationnetje*', (Ramat ha-Sharon: eigen beheer 2006; origineel 1950), tweetalig Hebreeuws en Nederlands.

BIRNBAUM, OZJASZ HESZEL (JEHOSHUA) (OTTO) (5 NOVEMBER 1902 LANCUT – 22 MEI 1992)

In 1938 vluchtte Otto Birnbaum, koopman in radioartikelen, met zijn vrouw Hennie Gitel Szaja (25 juni 1905 Radomysl Polen – 4 juni 1990) en zes kinderen Sonny Scheindel (26 mei 1928 Berlijn), Regina Birnbaum (7 september 1930 Berlijn), Jakob Mosche (14 december

1931 Berlijn), Zwi Elimelech (10 april 1935 Berlijn), Susanne (31 juli 1934 Berlijn), Samuel (26 december 1938 Zevenaar Ndl.) uit Berlijn naar Nederland. Het gezin was geïnterneerd in het (vluchtelingen)kamp vanaf 6 maart 1940 tot aan hun deportatie naar Bergen Belsen op 15 maart 1944. De Birnbaums leidden het weeshuis in het kamp. Kerkelijke gezindte: NI.

Bron: Otto Birnbaum, verslag over verblijf in Westerbork, HCKW, DO 798, inv.nr. 8507, 'Kinderen in kamp Westerbork', 23 augustus 1946, HCKW, DO 667, inv.nr. 7787; origineel gericht aan RIOD, inclusief bedankbrief van Hans Ottenstein, werkzaam voor het RIOD; verslagen van Otto Birnbaum, NIOD, 250i, inv.nr. 497, alwaar uit geciteerd.

BLOCH, WERNER ALBERT SIEGFRIED (15 SEPTEMBER 1920 CALVÖRDE DUITSLAND - ?)

Werner Bloch vluchtte in 1938 uit Duitsland, waar hij in een geassimileerd gezin was opgegroeid. Omdat hij als jood niet naar het gymnasium mocht, was hij al vroeg gaan werken. Op zijn registratiekaart staat te lezen dat hij onder andere koopman in parfumerieën was. Werner kwam via verschillende illegale vluchtelingenkampen op 23 november 1939 als één van de eerste vluchtelingen in Westerbork terecht. In het kamp werd hij (uiteindelijk) commandant bij de ordedienst. Hij trouwde op 25 juli 1942 met Helga Lipinski (17 september 1923 W-Elberfeld – 23 oktober 1944 Auschwitz). Lange tijd was hij als *Alte Insasse gesperrd* tot zijn transport op 4 september 1944 naar Theresienstadt. Hij ging met zijn zwangere vrouw door naar Auschwitz en na verschillende kampen te hebben doorlopen werd hij bij Marin bevrijd, zijn vrouw werd in Auschwitz vermoord. Werner keerde terug naar Nederland waar hij de rest van zijn leven woonde en als speelgoedfabrikant werkte. Kerkelijke gezindte: NI.

Bron: Werner Bloch, 'Westerbork und der Ordnungsdienst', 7 augustus 1946, NIOD, 250i, inv.nr. 726.

Werner Bloch, 'Momenten', 1983, HCKW, DO 190, inv.nr. 3270.

Werner Bloch, *Confrontatie met het noodlot*, (Hooghalen: Herinneringscentrum kamp Westerbork 2001).

BLUMENTHAL-LAZAN, LEONIE MARION (20 DECEMBER 1934, HOYA - ?)

Marion Blumenthals ouders hadden een eigen zaak in kleding en schoenen. Nadat vader Walter (Feist Blumenthal 19 november 1896, Hoya – 8 juni 1945 Tröbitz) in 1938 van elf dagen Buchenwald terugkeerde, vluchtten zij met de rest van de familie, moeder Mimi Ruth Blumenthal-Moses (7 februari 1908 Stallupönen -) en broertje Albert (11 oktober 1932 Hoya), begin 1939 naar Nederland met het doel verder te emigreren naar de VS. De familie werd geïnterneerd in verschillende vluchtelingenkampen, o.a. Zee Burgerdijk. Op 27 februari 1940 kwamen ze in vluchtelingenkamp Westerbork aan, waar ze als *Alte Insassen* tot hun transport naar Bergen-Belsen op 1 februari 1944 verbleven. In Westerbork ging Marion naar school. Bij Tröbitz werd de 11-jarige Marion bevrijd met haar moeder en zusje; haar vader stierf kort na de bevrijding. Vanuit Nederland emigreerden zij al snel naar de Verenigde Staten. Kerkelijke gezindte: Israeliet.

Bron: Marion Blumenthal-Lazan, Lila Perl (tekst), *Vier gelijke stenen. Op de vlucht voor de Holocaust*, (Laren: Verbum 2006; origineel *Four Perfect Pebbles. A Holocaust Story*, New York: Greenwillow Books 1996). Geciteerd uit de identieke Nederlandse versie.

BOLLE-LEVIE, MIRJAM (20 MAART 1917 AMSTERDAM)

Na de joodse HBS volgde de zionistische Mirjam Bolle een secretaresse-opleiding aan het Schoevers-instituut. Haar verloofde, Lucas Leonard Bolle, vertrok in 1938 naar Palestina om daar voor hen een nieuw bestaan op te bouwen. Zij vond werk als 'secretaresse van het Bestuur der afd. Bijstand aan niet-Nederl. Joden' (aldus haar JRkaart), bij het 'Comité voor Joodsche vluchtelingen' onder voorzitter David Cohen, dat later overging in de Joodsche Raad voor Amsterdam. Zij was geïnterneerd in Westerbork van 20 juni 1943 tot 11 januari 1944, toen zij op transport naar Bergen Belsen werd gesteld vanwaaruit ze op uitwisselingstransport ging naar Palestina. Kerkelijke gezindte: positief, orthodox, gemeente Westerbork: NI.

Op 27 januari 1941 besloot Mirjam een briedagboek van alle gebeurtenissen bij te houden voor haar verloofde in Palestina om hem later, na de hereniging, 'ooit alles uitvoerig te vertellen'. Het zeer uitvoerige dagboek eindigde op 10 juli 1944, bij haar aankomst in Palestina. Mirjams dagboek werd in 2004 onder auspiciën van Prof. J. Houwink ten Cate uitgegeven.

Bron: Mirjam Bolle, *Ik zal je beschrijven hoe een dag er hier uitziet. Dagboekbrieven uit Amsterdam, Westerbork en Bergen Belsen*, (Amsterdam: Contact 2003).

BORENSZTAJN, JOZEF HILEL (1 SEPTEMBER 1898 KRAKAU POLEN – 22 JANUARI 1985 NEDERLAND)

Jozef Borensztajn verliet op twintigjarige leeftijd zijn geboorteland Polen om na enkele omzwervingen in Amsterdam terecht te komen. Daar richtte hij met zijn broer een lederwarenfabriek op. Hij trouwde met Masza Borensztajn-Cyklik (2 januari 1902) en kreeg drie kinderen (Pola 20 april 1932, Louis 28 juni 1935 en Freddy 22 april 1940, Amsterdam). De familie was geïnterneerd in Westerbork van 20 juni 1943 tot en met 4 september 1944. Daar werkte Jozef met zijn broer opnieuw in lederwaren, onder andere voor Gemmeker. Ze werden op transport gesteld naar Theresienstadt. Vandaar ging Jozef alleen door naar Auschwitz. Hij overleefde dit kamp alsook meerdere werkkampen en werd bevrijd in Brinnlitz. Ook zijn vrouw en kinderen overleefden de oorlog.

Bron: Jozef Hilel Borensztajn, *Dagboek 1943-1945*, (Amsterdam: Ambo 1998). Het oorspronkelijk in het Jiddisch geschreven dagboek is een in 1946 herschreven verslag gebaseerd op aantekeningen uit en net na de oorlog.

BRAAF, SALOMON JO (7 AUGUSTUS 1909 WILDERVANK/WINSCHOTEN – 17 SEPTEMBER 1984 HOOGEVEEN)

De joods-orthodoxe Salomon Braaf kreeg op 15 augustus 1942 een oproep om zich op 17 augustus te Ruinen te melden. De dag na aankomst ging hij op transport naar Westerbork,

waar hij werd ingedeeld bij een werkgroep, voornamelijk tuinbouw, maar ook werkte hij aan de spoorbaan. Op 25 oktober stond hij op de transportlijst voor de volgende dag. Salomon dook onder in het kamp en regelde intussen zijn eigen ontvluchting: op 29 oktober werd hij met zijn eigen auto afgehaald van het werk (bij een boer, vrijwel zonder controle.) Salomon zat verder de oorlog uit in Hogeveen, ondergedoken bij boer Flokstra, samen met andere familieleden, waaronder zijn vrouw J.C. Braaf-Cohen en zijn schoonouders.

(Op zijn registratiekaart staat dat hij op 3 oktober 1942 in Westerbork is gekomen. Op 17 augustus 1942 was hij gearresteerd in Hogeveen. Vermist op +/- 15 december 1942. Deze informatie komt niet overeen met zijn verslag; de informatie van de registratie klopte niet altijd).

Bron: Salomon Braaf, 'Uit het dagboek van S.J. Braaf', ongedateerd, verslag van kort na de oorlog, NIOD, 250i, inv.nr. 498.

BRIL, EPHRAIM, (16 APRIL 1916 AMSTERDAM – 3 OKTOBER 1942 AUSCHWITZ)

Kantoorbediende Ephraim Bril kwam op 18 juli 1942 (op zijn JR-kaart staat aankomst Westerbork 14 augustus 1942, maar in zijn dagboek wordt 18 juli genoemd) vanuit werkkamp Mantinge in Westerbork aan. In Westerbork moest hij handwerk verrichtten. Op 17 augustus ging hij op transport naar Auschwitz samen met Samson Bril (15 oktober 1884), vermoedelijk zijn vader.

Ephraim hield in Mantinge en Westerbork dagboek aantekeningen bij over het dagelijks leven in de kampen. Begin augustus brak het dagboek af.

Bron: Ephraïm Bril, 'Memoires Mantinge 1942', NIOD, 244, inv.nr. 921.

BUCHSBAUM, NORBERT (8 JANUARI 1925 DEN HAAG – 18 APRIL, 1998 NICE FRANKRIJK)

Norbert Buchsbaum groeide op in de Oost-Europees joodse buurt in Scheveningen, waar zijn vader een eigen glashandel had. Zijn familie had een zionistische achtergrond. In Westerbork was Norbert met familie geïnterneerd van 7 november 1942, met een korte onderbreking opnieuw van 18 september 1943 tot 18 januari 1944, toen hij op transport naar Theresienstadt ging. Vandaaruit ging hij door naar Auschwitz en Buchenwald. Na de oorlog werkte Norbert als fotograaf.

Bron: Norbert Buchsbaum, *Fotograaf zonder camera*, (Amsterdam: Bataafsche Leeuw, 1991).

CAHEN, JONAS (BOB) (30 OKTOBER 1918 TETERINGEN - ?)

Electrotechnicus Bob Cahen werkte als broeder in Westerbork. Hij was geïnterneerd met onder andere zijn moeder Jeanette Cahen-de Vries (9 september 1889 Hoorn – juli 1944 Auschwitz) van 4 augustus 1942 tot 18 januari 1944, toen hij naar Theresienstadt werd gedeporteerd. Vandaar ging hij door naar Auschwitz. Via allerlei omzwervingen werd hij bij Lübeck bevrijd.

Bron: Bob Cahen, met tekeningen van Leo Kok, *Ergens in Nederland. Brief uit Kamp Westerbork 1 november 1942*, (Hooghalen: Herinneringscentrum kamp Westerbork 1988).

Bob Cahen, memoires, stuk getiteld 'Haat is levenslang – levenslang verjaart niet', 1996, HCKW, DO 410, inv.nr. 4771-1, 'Wij hebben het niet geweten', 1996, inv.nr. 4771-2, 'Het is nooit verteld', inv.nr. 4771-3, 'Waarom?' gedichten en essays, inv.nr. 4771-5, 'Wat is een mof mijnheer?', inv.nr. 4771-6, 'Westerbork' 16 juni 1992, 1 bld, geschreven ter gelegenheid van de herinrichting van het voormalig kampterrein. In getypte en geschreven versie, inv.nr. 4771-7, 'Westerbork', 3 p. Ter gelegenheid van de herinrichting van het voormalig kampterrein, inv.nr. 4771-8. [Deze stukken behandel ik als één geheel]

CARANSA, ABRAHAM (15 JULI 1927 AMSTERDAM – 16 FEBRUARI 2006 AMSTERDAM)

Ab Caransa groeide op in de Amsterdame Transvaalbuurt in een socialistisch geïoriënteerd traditioneel joods gezin. Vader was lid van de Portugees Israëlitische Gemeente, maar thuis waren ze weinig religieus. In 1939 werd hij lid van de AJC. Zijn vader (24 juni 1899 Amsterdam) was machinebankwerker en Ab volgde zijn vader in zijn beroepskeuze. Samen met zijn vader en zijn moeder Flora Slier, 12 februari 1898 Amsterdam) was hij van 4 augustus tot 8 augustus 1942 in Westerbork geïnterneerd, en opnieuw van 29 september 1943 tot 5 april 1944, waarna de familie werd gedeporteerd naar Theresienstadt. Ab ging door naar Auschwitz, en overleefde verschillende kampen om op 2 juni 1945 met zijn vader in Amsterdam terug te keren. Na de oorlog werd Ab overtuigd lid van de Liberaal Joodse Gemeente. Ook studeerde hij geschiedenis waarna hij enkele boeken schreef over het joodse proletariaat, het jodendom en zijn eigen Transvaalbuurt van voor de oorlog. Ten slotte werd Ab voorzitter van Yad Vashem Nederland.

Bron: Ab Caransa, 'Kinderen in Westerbork', twee delen, 'Aandachtspunten', 1990, HCKW, DO 551, inv.nr. 6731.

Ab Caransa, *Dag Meneer Blom. Afscheid van een stad*, (Haarlem: Uitgeverij Tuindorp 1997), vooral 'Nawoord', een inleiding voor docenten en leerkrachten van de Joodse Scholengemeenschap Maimonides in Amsterdam, begin mei 1996 gehouden, 69-83.

CLEEFF- VAN PRAAG, FAMILIE VAN

ALICE VAN CLEEFF-VAN PRAAG (24 APRIL 1914 AMSTERDAM – 4 MEI 1947 DEN HAAG)

EDUARD VAN CLEEFF (30 DECEMBER 1899 ROTTERDAM – 9 OKTOBER 1972 DEN HAAG)

CHARLOTTE VAN PRAAG (22 DECEMBER 1910 AMSTERDAM – 27 MEI DORDRECHT 2002)

Alice, analyste en kantoorbediende en haar man Eduard van Cleeff waren gedoopte joden (Alice was Nederlands Hervormd, Eddy was Remonstrants). Zus Charlotte, onderwijzeres Duits, was niet gedoopt. Vanuit Den Haag kwamen zij op 20 mei 1943 in Westerbork terecht. Op 19 juli 1943 werden zij naar Barneveld gebracht, omdat de drie ook op de Barneveldlijst stonden. Op 29 september 1943 kwamen zij terug in Westerbork tot hun transport naar Theresienstadt op 4 september 1944. Alice en Eddy (gescheiden) trouwden op 31 maart 1943 in Westerbork en kregen daar een klein huisje. Het echtpaar en Charlotte werden via Zwitserland op 5 februari 1945 uitgewisseld. Alle drie overleefden zij de oorlog.

Bron: brieven aan vrienden en familie van Alice en Charlotte, vaak met alle drie de namen ondertekend, HCKW, DO 627, inv.nr. 7353-01 – 7353-12 en DO 918, inv.nr. 8816-01 – 8816-06.

COHEN, ELIE ARON (16 JULI 1909 GRONINGEN – 22 OKTOBER 1993 ARNHEM)

Zionist en arts Elie Cohen was getrouwd met Aaltje Cohen-van der Woude (8 oktober 1912 Groningen – 16 september 1943 Auschwitz) en had één zoon (Aron Elie Cohen 20 juni 1939 Aduard – 16 september 1943 Auschwitz). Hij en zijn familie kwamen op 7 december 1942 als strafgeval in Westerbork, omdat ze hadden geprobeerd te vluchten. Vanwege Elie's werk als (transport)arts werden ze uit de 's' gehaald en konden zij lange tijd in het kamp blijven. Op 14 september 1943 gingen ze alsnog op transport naar Auschwitz. Zijn vrouw en zoontje werden bij aankomst vergast, Elie overleefde de oorlog uiteindelijk in Ebensee. Na de oorlog promoveerde hij op een proefschrift over het Duitse concentratiekamp. Kerkelijke gezindte: NI.

Bron: Elie Cohen, verslag aan RIOD, netnaoorlogs, 1946, NIOD, 250d, inv.nr. 475.

Elie Cohen, *De afgrond. Amersfoort – Westerbork – Auschwitz, een egodocument*, (Amsterdam: Paris/Manteau 1971).

Elie Cohen, *Beelden uit de nacht, kampherinneringen*, (Baarn: De Prom 1992).

COHEN, J.(ACOB) (1 DECEMBER 1912 ROTTERDAM- 17 JULI 1997 APELDOORN)

Jacob Cohen kwam op 28 juli 1942 met zijn vrouw Celli Cohen- van de Heim (29 september 1907 Rotterdam – 15 oktober 1942 Auschwitz) in Westerbork aan. Zij werden samen gedeporteerd op 12 oktober 1942 naar Auschwitz, waar zijn vrouw bij aankomst werd vergast. Jacob overleefde de oorlog uiteindelijk in Dautmergen. Op zijn JR-kaart staat onder beroep vermeld 'reiziger'. Kerkelijke gezindte: Isr.

Bron: 'Antithese tussen Duitse en Nederlandse joden', net naoorlogse beschouwing, NIOD, 250i, inv.nr. 502.

COHEN, NATHAN ZIE COHEN-DE HAAFF, FAMILIE

COHEN, ROBERT (25 JANUARI 1926 AMSTERDAM - ?)

Robert Cohen was afkomstig uit een liberaal, niet religieus gezin. Zijn vader had een kruidenierswinkel. Na de mulo, die hij vanwege de oorlog zonder examen afsloot, ging hij werken in een bontatelier, wat hem enige tijd bescherming bood. Na zeven maanden verblijf in kamp Vught was hij van 18 oktober 1943 tot en met 3 maart 1944 in Westerbork geïnterneerd. Hij werd naar Auschwitz gedeporteerd, waarna hij via verschillende kampen in Oostenrijk werd bevrijd. Zijn broer (Freddy Cohen, 18 december 1923 Amsterdam – 2 april 1943 Sobibor) en ouders (Abraham 13 september 1893 Amsterdam – 11 juni 1943 Sobibor en Mietje Cohen-Ancona 10 augustus 1890 Amsterdam – 11 juni 1943 Sobibor) overleefden de oorlog niet. Kerkelijke gezindte: NI.

Bron: Robert Cohen, 'Korte levensloop', 'Onmens in de mens', 'Auschwitz, Birkenau en aanvullingen', 1996, HCKW, DO 1204, inv.nr. 15065 [als één geheel behandeld]

Rob Cohen, Sophie Aalders (interview en tekst), *Niet klein gekregen. Mijn overwinning op de nazi's*, (Laren: Verbum 2007).

COHEN-DE HAAFF, FAMILIE

HENRIETTE CLARA COHEN-DE HAAFF (23 JUNI 1912 ROTTERDAM - 2003)

NATHAN COHEN (11 MAART 1910 ROTTERDAM - ?)

CLARA ELVIRA DE HAAFF (7 DECEMBER 1913, ROTTERDAM, 13 APRIL 1943 SOBIBOR) (ZUS VAN HENRIETTE)

DINA SOPHIA WALG-COHEN (5 OKTOBER 1908 ROTTERDAM – 19 NOVEMBER 1943 AUSCHWITZ) (ZUS VAN NATHAN)

Nathan Cohen – voorheen bedrijfsleider, voor de JR inspecteur afd. geldelijk beheer en in Westerbork werkzaam bij het postkantoor – en Henriëtte Clara Cohen-de Haaff – medewerkster bureau sociale zaken voor de JR – waren geïnterneerd van 20 juni 1943 tot 15 februari 1944, toen zij naar Bergen-Belsen werden gedeporteerd. Zij werden bij Tröbitz bevrijd. Kerkelijke gezindte: Isr. Dina Sophia Walg-Cohen – lerares naaldvakken, nuttige en fraaie handwerken; ze gaf les aan huishoudscholen – was geïnterneerd van 8 juni 1943 tot 16 november 1943, en kwam met man Louis (14 augustus 1909 Rotterdam – 31 maart 1944 Auschwitz) en zoontje (3 april 1937 Den Haag – 19 november 1943 Auschwitz) om in Auschwitz. Clara Elvira de Haaff was geïnterneerd van 23 maart 1943 tot 27 april 1943 en kwam ook om in Sobibor, samen met haar en Henriëtte's ouders.

Bron: brieven aan kennissen en familie; Dina Walg-Cohen schreef aan fam. A. Heyermans, Clara Elvira de Haaff schreef aan Henriette en Nathan toen zij nog niet in Westerbork waren, en Henriëtte en Nathan schreven aan oom en tante, familie A. Heijermans, HCKW, RA 1471.

COLLEM, HENRI JACQUES VAN (17 MAART 1920 AMSTERDAM – 7 MEI 2010)

Musicus Henri Collem was muziekonderwijzer in Gouda en speelde de piano en de viool. Op 24 mei 1944 kwam hij als s-geval in het kamp terecht. Hij had sinds 1943 ondergedoken gezeten nadat zijn ouders en andere familie op transport waren gesteld naar Sobibor en daar omkwamen. In de s-barak richtte hij een joods mannenkoor op, later ook in het gewone kamp. Henri werd in Westerbork bevrijd. Na de oorlog werkte hij als koordirigent, muziekschooldocent en ensembleleider.

Bron: Henri van Collem, handgeschreven verslag, 2000, HCKW, DO 1118, inv.nr. 10041-01.

<http://www.wo2-muziek.nl/nl/Ervaringen/Hans%20van%20Collem%20%281920-2010%29%2C%20de%20stille%20kracht%20van%20een%20toon%20%5Bmet%20film%5D/>

COSTER, LOUIS/LEVY (16 MAART 1884 - ?)

Louis Coster, dansleider en conferencier, was gemengd gehuwd en geïnterneerd van 12 juli 1944 (vanuit Vught) tot 5 april 1945 toen hij werd vrijgelaten (waarschijnlijk door zijn

gemengd gehuwde status, groep van 33 mensen, 5 april 1945, uitgaand, HCKW, Dossier RA binnenkomende personen, uit het Rode Kruis-archief).

Bron: brieven aan vrouw en kinderen thuis, HCKW, RA 1631.

DALSHEIM, LINA JACOBA (16 MEI 1923 BORGER – 3 SEPTEMBER 1943 AUSCHWITZ)

Lina Dalsheim was leerling-verpleegkundige en werkzaam op het Apeldoornsche Bosch, een joodse instelling voor psychiatrische patiënten. Zij was geïnterneerd van 22 januari 1943 tot 31 augustus 1943, toen zij naar Auschwitz werd gedeporteerd, alwaar ze bij aankomst werd vermoord.

Bron, brieven aan vrienden, HCKW, RA 1205.

DEEN, HELGA (6 APRIL 1925 STETTIN – 16 JULI 1943 SOBIBOR)

In 1933 vluchtte Helga Deen met haar familie – Nederlandse vader Willy (3 maart 1891 Tilburg – 16 juli 1943 Sobibor) was chemicus en had een zeepfabriek, Duitse moeder Käthe (Deen-Wolff, 20 mei 1894 – 16 juli 1943 Sobibor) arts, en broer Klaus Gottfried Albert (22 juni 1928, Stettin – 16 juli 1943 Sobibor) – naar Nederland. Daar hadden ze het niet breed; vader was door een ongeluk invalide geworden, moeder kon niet aan de slag komen als arts. Vanuit Tilburg, waar haar vader net als Helga in de oorlog werkzaam was voor de plaatselijke JR, werd Helga naar Vught gestuurd, alvorens in Westerbork te worden geïnterneerd van 2 tot 13 juli 1943. In Sobibor werd ze met haar familie bij aankomst vermoord.

Bron: Helga Deen, *Dit is om nooit meer te vergeten, dagboek en brieven van Helga Deen, 1943*, (Amsterdam: Balans 2007). Het dagboek hield ze bij in Vught; uit Westerbork schreef ze een brief aan haar vriendje Kees van den Berg.

DOERY-HARTZ, ROSA (19 SEPTEMBER 1926 AMSTERDAM - ?)

Rosa Hartz kwam uit een geassimileerd gezin. Vader Abraham (26 november 1898 Amsterdam – 19 april 1945 Zschipkau) had een levensmiddelenwinkel, moeder Sara Zilverberg (26 maart 1901 Amsterdam) was thuis en ze had één broer, Jacob Simon (25 november 1935 Amsterdam). Zij was geïnterneerd van 3/5 oktober 1942 tot 1 februari 1944 toen zij met haar familie naar Bergen Belsen werd gedeporteerd. Uiteindelijk werd zij bij Tröbitz bevrijd. Na de oorlog trouwde zij. Kerkelijke gezindte: NI.

Bron: Rosa Doery-Hartz, herinneringen, 2000, HCKW, RA 1063.

DURLACHER, GERHARD (LEOPOLD) (10 JULI 1928 BADEN BADEN – 2 JULI 1996 HAARLEM)

In 1937 vluchtte Gerhard Durlacher met zijn ouders uit Duitsland, waarna het liberaal-joodse gezin, Arthur Joseph (1 april 1902 Baden-Baden – 31 mei 1945 Bergen Belsen) en Erna Sofie Durlacher-Salomonica (26 september 1905 Chemnitz – 15 maart 1945 Stutthof) zich vestigde in Rotterdam. De familie was geïnterneerd van 3 oktober 1942 tot 18 januari 1944, toen ze gezamenlijk naar Theresienstadt werden gedeporteerd. Gerhard ging door naar Auschwitz en overleefde de oorlog, zijn ouders niet. Later werd hij socioloog en schrijver.

Bron: Gerhard Durlacher, *Strepen aan de hemel*, (Amsterdam: Meulenhoff 1985), *Quarantaine*, (Amsterdam: Meulenhoff 1993), *Drenkeling*, (Amsterdam: Meulenhoff 1997).

DWINGER, PHILIP (25 SEPTEMBER 1914 DEN HAAG– 2 NOVEMBER 2006 CHICAGO)

Philip Dwinger was docent op een middelbare school en gepromoveerd toen hij op 12 januari 1943 als s-geval in Westerbork arriveerde. Daar werkte hij in het onderwijs. Hij wist op de Barneveldlijst te komen en verhuisde op 15 februari 1943 naar Kasteel de Schaffelaar in Barneveld. Met de Barneveldgroep kwam hij op 29 september 1943 terug in het kamp, vanwaar hij op 4 september 1944 werd gedeporteerd naar Theresienstadt. Daar werd hij op 8 februari 1945 uitgewisseld met Zwitserland. In Westerbork trouwde hij met Wilhemina Praag (13 februari 1915 Utrecht). Na de oorlog emigreerde hij naar de Verenigde Staten en werd daar professor. Kerkelijke gezindte NI.

Bron: Philip Dwinger, 'I remember 1940-1945', herinneringen, Chicago, 1996, HCKW, DO 943, inv.nr. 9056, en brief van de heer Dwinger met daarin opgenomen een kort verslag van zijn verblijf in kamp Westerbork, Chicago, 18 februari 1992, HCKW, DO 1046, inv.nr. 9207.

ENGELANDER, LEHMAN (12 JULI 1914 AMSTERDAM – 30 NOVEMBER 1943 DOROHUSK)

Lehman Engeland, voorheen journalist, in de oorlog hoofdleraar van de buitenschoolse jeugdzorg voor de JR, kwam samen met zijn vrouw Josephine (Tellie Engeland-Blanes 2 december 1915 Amsterdam – 4 juni 1943 Sobibor) en andere familie naar Westerbork. Zij waren geïnterneerd van 26 mei 1943 tot hun transport naar Sobibor een week later op 1 juni 1943. Kerkelijke gezindte: Negatief Liberaal. Op Lehman's kampkaart staat te lezen dat hij hartproblemen had. Hij werd doorgestuurd naar Dorohusk waar hij overleed. Zijn vrouw werd bij aankomst te Sobibor vermoord.

Bron: brief van 28 mei 1943 aan familie en vrienden thuis, NIOD, 250i, inv.nr. 882.

ELIASAR, FAMILIE

WALTER JACOB ELIASAR (22 JANUARI 1916 HAMBURG – 18 JANUARI 1945 EXTERN
KOMMANDO GLEIWITZ)

LEON ELIAS ELIASAR (23 AUGUSTUS 1890 ROTTERDAM – 23 JULI 1943 SOBIBOR)

RACHEL ELIASAR-LEVIN (24 MAART 1895 HAMBURG – 23 JULI 1943 SOBIBOR)

Leon Elias, kleermaker, en zijn vrouw Rachel waren geïnterneerd van 6 juli 1943 tot 20 juli 1943, toen zij naar Sobibor werden gedeporteerd. Zij werden bij aankomst vermoord. Walter, kantoorbode (kleermaker op zijn kampkaart) en actief in verzet, was geïnterneerd van 1 april tot 5 april 1944, waarna hij naar Auschwitz werd gedeporteerd. Henderina Kats-Elias, een dochter van Leon en Rachel, was getrouwd met Emanuel Kats die voorheen met Mania Krell was getrouwd. Zij, haar man en hun pasgeboren kind kwamen allen om. Zie *Krell, Mania*.

Bron: brieven in bezit van Rozette Kats, dochter van Henderina Kats-Elias en Emanuel Kats, die als klein meisje de oorlog in de onderduik overleefde.

Eliel-Wallach, Ellen Sara (8 mei 1928 Düsseldorf - ?)

Ellen Wallach vluchtte vlak voor de oorlog uit Duitsland, waar haar vader Richard (6 februari 1895 Oberembt – 30 september 1944 Auschwitz) graan- en foeragehandelaar was. Ze groeide op in een liberaal-joods gezin. In Nederland verdiende haar moeder Mathilde Sara Wallach-Juhl (15 augustus 1901 Meckenheim) de kost door te naaien. Ellen was met haar familie geïnterneerd van 11 december 1942 en was zodoende een *Alte Insasse*, tot haar transport op 14 september 1943 naar Bergen-Belsen. Zij ging door naar onder andere Theresienstadt, Auschwitz en Mauthausen. Zij overleefde de oorlog.

Bron: Ellen Eliel-Wallach, *Voor mijn kleindochters*, (Z.P.: Blurb creative publishing service 2007).

FELDMAN-KAN, LOTTE RUTH (10 MAART 1902 OLDENZAAL - 1991)

HERMAN KAN (29 AUGUSTUS 1861 OLDENZAAL – 15 JANUARI 1945 THERESIENSTADT)

VADER

JOHANNA KAN-KAUFMAN (7 NOVEMBER 1878 BEUEL -?) MOEDER

RACHEL LEVIE- VAN PRAAG (28 OKTOBER 1915 AMSTERDAM - ?)

Lotte Ruth Kan was verpleegster en getrouwd met een niet-joodse man, Tibor Feldman (21 mei 1908 Miskolcz - 1994), waardoor zij lange tijd als gemengd gehuwde *gesperrd* was. Ook in Westerbork werkte zij in het ziekenhuis. Zij was geïnterneerd van 12 januari 1944 tot aan haar transport van 3 september 1944 naar Auschwitz, overigens eerst lange tijd als s-geval omdat ze vanuit de onderduik in het kamp was gekomen. Ze overleefde de oorlog. Kerkelijke gezindte: Rem(onstrants). Haar vader en moeder waren ook geïnterneerd in het kamp, vanaf 20 april 1943, en werden op 4 september 1944 op transport naar Theresienstadt gesteld. Vader Herman stierf aldaar. Lotte's vriendin Rachel overleefde de oorlog in Westerbork, waar ze vanaf 2 september 1943 was geïnterneerd.

Bron: brieven van Lotte, Johanna en Rachel op Westerborkpapier aan Tibor Feldman, HCKW, RA 2020. Verschillende brieven zijn ondertekend met een andere naam, voornamelijk van familieleden, maar die zijn (op basis van de inhoud en het handschrift) geschreven door Lotte. Uitgetypte gesmokkelde brieven van Lotte aan Tibor, HCKW, SRA 1727

FIELDS, HARRY (29 MAART 1924 KEULEN - ?)

In 1933 vluchtte de geassimileerde familie Führer uit Duitsland naar Zaandam. Vader Izak (18 november 1892 Ciezhowice) zette weer een bedrijf op, Harry ging, net als zijn broer Alfred (1 augustus 1927 Keulen) naar school en maakte Nederlandse vrienden. In de oorlog zat Harry op de HTS en deed hij kleine hand- en spandiensten voor het verzet. Begin 1942 werden hij, zijn vader, moeder Gizela Haber (23 februari 1896) en broer als statenlozen opgeroepen voor Westerbork, waar ze 19 januari 1942 aankwamen en zodoende *Alte Insassen* werden. Harry werkte onder meer bij de aankomst van nieuwe transporten. Op 1 februari 1944 werd de familie doorgestuurd naar Bergen-Belsen, om uiteindelijk bij Tröbitz te worden

bevrijd. Na de oorlog emigreerde Harry naar de Verenigde Staten waar hij zijn achternaam veranderde in Fields.

Bron: Harry Fields, *Turbulente tijden. De odyssee van een joodse vluchteling*, (Baarn: Verbum 2007).

FK-MAN (MAX GRUBER, 9 NOVEMBER 1921 DRESDEN – 12 NOVEMBER 1990 HAREN)

De FK-man, hoogleraar biochemie Max Gruber, vluchtte in juni 1939 uit Duitsland op de MS St. Louis boot, maar omdat landen als de VS en Canada hun grenzen gesloten hielden, moest de boot naar Europa terugkeren. Op 1 juli 1940 kwam Max in Westerbork vanuit het Amsterdam Lloyd Hotel in Amsterdam. In Westerbork werd hij op 21 augustus 1943 als vermist opgegeven. Max dook onder tot aan de bevrijding. In Westerbork was hij werkzaam bij de Vliegende Kolonne (FK), die hand- en spandiensten bij het transport verrichtte; de auteur schreef later in de oorlog een fictief dagboek over de vreselijke oktoberdagen in 1942, toen het kamp werd overspoeld door mannen uit de werkkampen, en hun opgepakte vrouwen en kinderen.

Bron: ‘Uit het dagboek van een FK-man’, 1-5 oktober 1942, waarschijnlijk 1943/1944 geschreven in de onderduik, HCKW, RA 1552.

FRANKENHUIS, MORITZ (24 FEBRUARI 1894 BURGSTEINFORT – SEPT. NEW YORK 1969)

Moritz Frankenhuis werd samen met zijn vrouw Julia de Vries en zijn twee kinderen vanuit de onderduik opgepakt en kwam als s-geval in Westerbork aan. Daar waren zij geïnterneerd van 20 april 1944 tot 4 september 1944, toen zij op transport werden gesteld naar Theresienstadt. Daar werd de familie bevrijd. Kerkelijke gezindte: Isr.

Bron: Moritz Frankenhuis, *Westerbork and an interview with its commander Gemmecke in 1948*, (The Hague: W.P. van Stockum & Zn. 1948; Nederlandse versie 1948).

FRANKENHUIS, MARINUS (28 JULI 1920 NIJMEGEN – 1990 AMSTERDAM)

Marinus Frankenhuis, getrouwd met Marie Laura De Ridder (28 december 1915) kwam tijdens de oktoberdagen van 1942 vanuit een werkkamp in Westerbork terecht. Daar verbleef hij een kleine maand tot zijn transport op 30 oktober naar Auschwitz. In Westerbork werkte hij bij de ordedienst. Hij overleefde de oorlog.

Bron: Marinus Frankenhuis, memoires, 1980, ook naoorlogse brieven gestuurd aan L. de Jong met betrekking tot enkele passages in *Koninkrijk*, HCKW, RA 1231.

FRIJDA, FAMILIE

JOSEPH ARON FRIJDA (25 AUGUSTUS 1873 ASSEN – 21 MEI 1943 SOBIBOR)

JELTJE FRIJDA-KOLTHOFF (24 JANUARI 1876 ASSEN – 21 MEI 1943 SOBIBOR)

GONDA FRIJDA (8 OKTOBER 1875 ASSEN – 21 MEI 1943, SOBIBOR)

HERTOG FRIJDA (19 MAART 1884 ASSEN – 9 JULI 1943 SOBIBOR) (BROER JOSEPH, GEHUWD MET SERAPHINE FRIJDA-MINDEN, 10 APRIL 1887 AMSTERDAM – 9 JULI 1943 SOBIBOR)

BEN(EDICTUS VAN BAREN (20 FEBRUARI 1900 ASSEN – ROTTERDAM 1960)

PETRONELLA SIPPORA (NELLY) VAN BAREN-HAMBURGER (28 JANUARI 1906 NIJKERK - 1953)

Joseph Frijda, graanhandelaar in ruste, zijn vrouw Jeltje, en zijn zus Gouda, verpleegkundige in WO I, arriveerden op 3 oktober 1942 in Westerbork, waar ze tot hun deportatie naar Sobibor op 18 mei 1943 verbleven. Broer Hertog kwam op 9 februari 1943 in Westerbork en werd op 6 juli 1943 gedeporteerd naar Sobibor; kerkelijke gezindte NI. Nelly van Baren (adj. dir. Kinderherstellingsoord voor oorlog) was een nicht van Jeltje en zij en haar man (directeur van een meubelfabriek) en twee dochters (Betty, 3 maart 1936, en Jetty 20 april 1933, Rotterdam) waren Barnevelders. Zij werden geïnterneerd van 29 september 1943 tot en met 4 september 1944, toen zij met de rest van de Barneveldgroep naar Theresienstadt werden afgevoerd, waar zij de oorlog hebben overleefd.

Bron: brieven van Joseph, Jeltje en Gouda aan dochter Martha Smit-Frijda, gehuwd met een niet-jood. Af en toe schreef ook Hertog. De Van Baren schreven aan Martha en haar man, NIOD, 250i, inv.nr. 884,

GANS, PHILIP LOUIS (23 JANUARI 1928 AMSTERDAM - ?)

Philip Gans groeide op in Amsterdam met zijn moeder Lea Gans-de Beer (10 juni 1899 Amsterdam – 27 augustus 1943 Auschwitz), zus Rebecca (2 juni 1923 Amsterdam – 27 augustus 1943 Auschwitz) en vader Levie (24 juli 1896 Amsterdam – 23 april 1945 Duitsland) die een zaak had in Amsterdam in het maken van confectiekleding. Hij was geïnterneerd van 7 augustus 1943 tot 24 augustus 1943 en werd toen naar Auschwitz gedeporteerd. Als enige van zijn familie overleefde hij de oorlog. In 1950 emigreerde hij naar de VS.

Bron: Philip Gans, 'Memoirs of Philip L. Gans', 1997, HCKW, DO 786, inv.nr. 8329-01.

GARBASZ-ZIMET, SHULAMITH (SALLA) (12-01-1929 BERLIJN - ?)

De orthodoxe Shulamith Zimet groeide op in Berlijn, vanwaar de familie vluchtte naar Nederland. Vader Wolf David (12 november 1891 Zmigrod – 18 mei 1944 Auschwitz) was koopman. Haar moeder was Gelle Zimet-Loffelholz (19 maart 1897 Pilznom – 18 mei 1944 Auschwitz) en ze had twee zusjes, Feige/Fanny (26 juni 1924 Berlijn), en Minna (5 september 1926 Berlijn). De familie verbleef van 28 november 1942 tot 18 januari 1944 in Westerbork tot hun transport naar Theresienstadt (behalve Fanny die direct naar Bergen Belsen ging). Van Theresienstadt gingen zij door naar Auschwitz, waar beide ouders omkwamen, Shulamith en haar zussen overleefden de oorlog en werden bevrijd in Bergen Belsen. Zij emigreerde naar Israël.

Bron: Shulamith Garbasz-Zimet, 'The Holocaust Years, I was there', 1994, HCKW, DO 825, inv.nr. 8588.

GASSMANN-BAUMANN, INGE MARIA BERTA (18 MEI 1923 BERLIJN - ?)

Inge Gassmann-Baumann groeide op in een welgesteld, geassimileerd joods milieu. In januari 1935 vluchtte zij met haar moeder en stiefvader – haar vader was in 1933 gestorven – naar Nederland. Toen ze veertien was ging ze werken, later ook als dienstmeisje; een tijd lang

verbleef ze in Engeland bij een tante. Bij een bal ten bate van vluchtelingenkamp Westerbork ontmoette ze haar toekomstige man kantoorbediende Heinrich Gassmann (25 augustus 1913 Breslau – 1997) eveneens uit Duitsland gevlucht. Na een opleiding bij Schoevers aan het begin van de oorlog kon ze als secretaresse aan de slag. Haar verloofde moest op 28 mei 1942 naar Westerbork, maar kreeg verlof om op 8 juli 1942 te trouwen in Amsterdam. Inge volgde hem daarna snel, op 15 juli 1942, en werd net als hij *Alte Insasse*. Ze bleven samen tot aan de bevrijding in het kamp; beiden waren onder meer werkzaam bij de *Fliegende Kolonne*. Kerk gez.: NI.

Bron: Inge Gassmann-Baumann, ‘Memoires van I.M.D.B. Gassmann-Baumann’, 2000, HCKW, RA 767.

GEIRINGER-SCHLOSS, EVA (11 MEI 1929 WENEN - ?)

Eva Geiringer groeide op in een geassimileerd joods gezin. In de zomer van 1938 vluchtte het gezin naar België, en ging al spoedig door naar Nederland, waar haar vader zijn schoenenfabriek voortzette. In 1942 dook zij met haar familie onder. Het gezin bestond uit vader Erich I. Geiringer (11 november 1901 Wenen – 31 januari 1945 Mauthausen) moeder Elfriede Geiringer-Markovits (13 februari 1905 Wenen) en broer Heinz F. Geiringer (12 juli 1926 Wenen – 10 mei 1945 Oostenrijk). In mei 1944 werd het gezin opgepakt. Van 17 mei 1944 tot en met 19 mei 1944 werden zij in Westerbork geïnterneerd, waarna ze op transport naar Auschwitz gingen. Eva werd in Auschwitz bevrijd op 27 januari 1945. Haar vader en broer overleefden de oorlog niet. Moeder overleefde de oorlog wel en trouwde later met Otto Frank, de vader van Anne Frank. Eva Schloss emigreerde naar Engeland.

Bron: Eva Schloss, with Evelyn Julia Kent, *Eva's Story: a Survivor's Tale by the Stepsister of Anne Frank*, (London: W.H. Allen & Company 1988).

GERARD-KUBASCHKA, BETTY (29 MAART 1934, DORTMUND - ?)

Eind 1938 vluchtte de jonge Betty Kubaschka met haar ouders (David Kubaschka, 20 januari 1901 Zielun, Polen, koopman, en moeder Limy Tennenbaum, 14 maart 1904) uit Duitsland. Na verschillende vluchtelingenkampen te hebben doorlopen werd de familie op 27 februari 1940 in Westerbork geïnterneerd. Dat gaf de familie de status van *Alte Insasse*. Betty verbleef tot aan de bevrijding in het kamp en werd op 15 april 1945 ontslagen. Een jaar later emigreerde het gezin naar de VS. Kerkelijke gezindte: NI.

Bron: Betty Gerard-Kubaschka, ‘The pain of liberation’, ongedateerd, late memoires, HCKW, RA 1665.

GERZON, DOLF LEOPOLD (23 NOVEMBER 1930 AMSTERDAM – 22 OKTOBER 1943 AUSCHWITZ)

Scholier Dolf Gerzon kwam in Westerbork met vader Leopold Adolf Gerzon (24 april 1904 Amsterdam – 31 maart 1944 Auschwitz), moeder Klaartje Gerzon-de Leeuw (31 oktober 1903 Amsterdam – 22 oktober 1943 Auschwitz) en zusje Annie (11 december 1934 Huizen – 22 oktober 1943 Auschwitz). Daar was de familie geïnterneerd van 24 juli 1943 tot 9

september 1943, en opnieuw van 29 september 1943 tot hun transport naar Auschwitz op 19 oktober 1943. Behalve zijn vader werd de familie bij aankomst vermoord.

Bron: twee brieven aan familie, 25 juli 1943, HCKW, DO 305, inv.nr. 3760-10.

GOLDSTEEN, ALFRED (6 FEBRUARI 1906 KOHLSCHEID – 10 APRIL 1945 MAUTHAUSEN)

Alfred Goldsteen was boekhouder op een verzekeringskantoor, gemengd gehuwd, en werkzaam in het verzet. Hij werd opgepakt vanwege een vals PB-bewijs en via het Oranje Hotel naar Westerbork gestuurd, waar hij in de strafbarak terecht kwam. Hij had een vrouw (T.J. Hoen) en kind thuis. Alfred was van 1 april 1944 tot zijn transport op 3 september 1944 naar Auschwitz geïnterneerd. Hij overleed in Mauthausen.

Bron: brieven aan vrouw en kind, HCKW, RA 1016.

GOLDSTEIN-VAN CLEEF, ROZETTE (RONNIE) (28 JUNI 1921 AMERSFOORT – 29 JANUARI 2008 AMSTERDAM)

Ronnie Goldstein-Van Cleef had een weinig gelukkige jeugd in een liberaal joods gezin. Haar vader was succesvol zakenman. Ronnie maakte de Handelsschool niet af. In 1941 rolde ze in het Haagse verzet, waar ze tot haar verraad in mei 1944 voor werkte. Ze werd opgepakt en kwam via de Weteringsschans op 1 juli 1944 in de strafbarak van Westerbork terecht, waar ze tot haar transport naar Auschwitz op 3 september 1944 verbleef. Ze werd in Westerbork goede vrienden met Frieda Menco (zie *Menco-Brommet, Frieda*). In Libau werd ze ten slotte bevrijd.

Bron: Ronnie Goldstein-Van Cleef, Saar Roelofs, *Nog altijd. Over jeugd, verzet, concentratiekampen en het leven daarna*, (Kampen: Ten Have 2005).

GOTLIB, FAMILIE

SALOMON GOTLIB (9 SEPTEMBER 1881 ROTTERDAM – 5 NOVEMBER 1942 AUSCHWITZ)

HANNA GOTLIB-VAN DER SLUYS (13 APRIL 1885 ROTTERDAM – 5 NOVEMBER 1942 AUSCHWITZ)

Het oudere echtpaar Gotlib was geïnterneerd van 14 oktober tot 2 november 1942, toen zij werden gedeporteerd naar Auschwitz, waar zij bij aankomst werden vermoord.

Bron: Brieven van familie Gotlib aan dochter M. Eberle-Gotlib en schoonzoon O. Eberle te Rotterdam, Westerbork, oktober 1942, JHM, Doc. 00000984.

GOUDSMIT, JOHAN (HANS) (11 MAART 1904 ROTTERDAM – 15 MAART 1945 STUTTHOF)

Hans Goudsmit had voor de oorlog een groothandel in klokken en sieraden, in de oorlog was hij werkzaam in het verzet. Hij werd verraden en vanuit Vught naar Westerbork gebracht waar hij in de strafbarak terechtkwam. Aldaar was hij geïnterneerd van 12 juli 1944 tot 3 september 1944, toen hij op transport ging naar Auschwitz. Na enkele omzwervingen kwam hij om in Stutthof.

Bron: Clandestiene brieven aan ondergedoken vrouw en zontje, HCKW, RA 1691.

GRÜNBERG-KLEIN, HANNELORE (8 JUNI 1927 BERLIJN)

Hannelore Klein groeide op in Berlijn in een joods-orthodox milieu. Met haar vader Leopold Klein (4 augustus 1893 Berlijn – 30 september 1944 Auschwitz), een welgestelde zakenman met een groothandel in furnituren, en moeder Louise Klein-Tannenbaum (16 juli 1903 Hersfeld – 6 oktober 1944 Auschwitz) ontvluchtte zij Duitsland met de MS St. Louis. Toen de vluchtelingen nergens buiten Europa werden toegelaten, werden Hannelore en haar ouders in Nederland opgenomen. De familie verbleef in verschillende vluchtelingenkampen alvorens op 1 juli 1940 in Westerbork te arriveren. Daar bleven zij als *Alte Insassen* (Hannelore ging naar school en werd lid van de *Schülerkreis*) tot hun deportatie op 18 januari 1944 naar Theresienstadt, vanwaar ze later doorgingen naar Auschwitz. Bij Mauthausen werd Hannelore bevrijd; haar ouders overleefden de oorlog niet. Na de oorlog trouwde Hannelore en kreeg twee kinderen, een dochter en een zoon, de schrijver Arnon Grunberg.

Bron: Hannelore Grünberg-Klein, 'Zolang er nog tranen zijn', 1990, HCKW, DO 1123, inv.nr. 10643.

HAAFF, CLARA ELVIRA DE ZIE COHEN-DE HAAFF, FAMILIE

HACOHEN, SHMU'EL (COHEN, SAMUEL) (7 JULI 1926 AMSTERDAM - ?)

Shmu'el Hacoheh, een HBS-leerling, groeide op in Amsterdam in een gezin dat zowel orthodox als zionistisch was geïoriënteerd. Zijn vader Jacob Cohen (18 januari 1885 – 23 oktober 1935) was zakenman (in oud metaal), maar stierf voortijdig aan een hartkwaal en liet een vrouw met zeven kinderen achter. Zijn geassimileerde moeder Sara Cohen-Brandon (2 april 1887 Amsterdam – 2 april 1943 Sobibor) zat in de pleegzorg van de Joodsche Raad. Shmu'el was geïnterneerd van 8 april 1943 tot 11 januari 1944, had verschillende baantjes, toen hij samen met zijn broer Isaac (19 mei 1917 Watergraafsmeer – 14 april 1945 Lüneburg) zionistisch jeugdleider en diens schoonfamilie werd gedeporteerd naar Bergen Belsen, alwaar hij ook werd bevrijd. Na de oorlog emigreerde hij naar Israël. Hij was de enige van zijn familie die de oorlog overleefde.

Bron: Shmu'el HaCohen, *Zwijgende Stenen, herinnering aan een vermoorde jeugd*, uit het Hebreeuws vertaald door A. Michael ('s Gravenhage: BZZToH 1990).

HAMMELBURG, SALOMON (4 APRIL 1903 AMSTERDAM – 26 DECEMBER 1970 BILTHOVEN)

Salomon Hammelburg was gemengd-gehuwd (met Hedwig Wilhelmina Lucie Beumer, 9 februari 1900) en van beroep verkoopleider (aldus zijn registratiekaart) Hij kwam als strafgeval in Westerbork, waar hij van 6 juni 1944 tot aan de bevrijding was geïnterneerd. Op 31 augustus 1944 werd hij uit de strafbarak ontslagen en kwam in het gewone kamp terecht.

Bron: brieven aan vrouw en zoontje, HCKW, RA 1662.

HANEMANN-KELEMEN, GERTRUDE (2 APRIL 1909 WENEN - 1993)

Gertrude Hanemann-Kelemen vluchtte met haar man Moses Haneman (14 april 1899 Memel, koopman in metalen, en later bij de JR hulpadviseur en *Vertreter* en als zodanig *gesperrd*)

naar Nederland. Voor hun komst naar Westerbork kregen zij een kind: Bila Hanemann (13 oktober 1941) dat ze hebben laten onderduiken. Samen met haar man was Gertrude geïnterneerd van 20 juni 1943 tot 16 februari 1944. In Westerbork werkte zij onder andere in het naaiatelier. Het echtpaar werd gedeporteerd naar Bergen-Belsen. (Ze waren door hun Palestinapapieren lange tijd vrijgesteld). Op 21 januari 1945 gingen zij van Bergen Belsen op uitwisselingstransport naar het interneringskamp Biberach (Duitsland) en daarvan naar Würzach Oostenrijk, waar ze haar verslag in relatieve vrijheid kon schrijven. Het echtpaar kwam terug in Nederland op 6 augustus 1945 en haalde hun dochtertje in Enkhuizen op. Kerkelijke gezindte: J.ged. (nederl. burger kaart).

Bron: Gertrude Hanemann-Kelemen, herinneringen aan Westerbork en Bergen-Belsen, twee delen Westerbork, en Amsterdam, NIOD, 250d, inv.nr. 571.

HAKKERT, MAX (20 MEI 1903 ROTTERDAM – ? ISRAËL)

Max Hakkert, oorlogsinvalide met kunstbeen, boekhouder en eigenaar van een cafetariabedrijf, kwam op 3 juli 1943 vanuit Vught (aldaar 12 mei 1943) in Westerbork terecht. Bij de JR werkte Max in de boekhouding van de afdeling Expositur en dit gaf hem, zijn vrouw Catharina Hakkert-Alter (31 augustus 1904 Den Haag -) en zoon Alfred Maurits (27 februari 1938 Rotterdam) lange tijd bescherming. Op 15 februari 1944 vertrok hij met zijn gezin naar Bergen Belsen. Zij werden 23 april 1945 bij Tröbitz bevrijd. Kerkelijke gezindte: Israëliet.

Bron: Max Hakkert, *Het moordhol Bergen-Belsen*, (Z.p.: z.u. 1945).

HEYMANN-HEYMANS, FAMILIE

HERMAN HEYMANN (5 NOVEMBER 1894 GELSENKIRCHEN – 7 OKTOBER 1944 AUSCHWITZ)

ERNA HEYMANN-HEYMANS (4 AUGUSTUS 1904 GELSENKIRCHEN – 8 OKTOBER 1944 AUSCHWITZ)

ELLEN-MARGRIT HEYMANN (30 JUNI 1931 GELSENKIRCHEN – 8 OKTOBER 1944 AUSCHWITZ)

NATHAN HEYMANS (7 APRIL 1871 GROENLO - ?)

De Duits-joodse familie Heymann vluchtte voor de oorlog naar Nederland en kwam in Assen terecht. Herman, Erna en hun dochter Ellen-Margrit werden ondergebracht in vluchtelingenkamp Westerbork vanaf 25 februari 1941, en hoorden bij de *Alte Insassen*. Zij woonden in een klein huisje. Herman werkte onder andere in de dakbedekking in het kamp, voor de oorlog was hij koopman. Kerkelijke gezindte: NI. Het gezin werd gedeporteerd naar Theresienstadt op 18 januari 1944, en ging vandaar door naar Auschwitz waar zij werden vermoord. Nathan Heymans, Erna's vader, kwam later in Westerbork in de ouderenbarak terecht, hoefde niet te werken, en overleefde de oorlog in Theresienstadt.

Bron: brieven aan familie A. Heymans (nog) thuis, HCKW, RA 750.

HEYMANS, NATHAN ZIE HEYMANN-HEYMANS, FAMILIE

HILLESUM, ESTHER (ETTY) (15 JANUARI 1914 MIDDELBURG – 30 NOVEMBER 1943 AUSCHWITZ)

Etty Hillesum, opgegroeid in een welvarend joods milieu, studeerde rechten en Slavische talen. Zij had een relatie met Julius Spier, een bekend psychochiroloog. Door haar werk bij de JR in Westerbork (zorg voor vertrekkenden) en Amsterdam was zij lange tijd van transport beschermd. In het kamp hield zij een dagboek bij, dat met haar mee naar Auschwitz ging. Zij was (officieel) geïnterneerd van 30 juli 1942 tot 7 september 1943. Tussendoor kon zij op en neer reizen naar Amsterdam. In juli 1943 verloor ze haar uitzonderingspositie en moest ze permanent in Westerbork blijven. Op 7 september 1943 werd zij met haar ouders, Levie Hillesum (25 mei 1880 Amsterdam – 10 september 1943 Auschwitz) Riva Hillesum-Bernstein (23 juni 1881 Potchef – 10 september 1943, Auschwitz) en broer Michael (22 september 1920 Winschoten – 31 maart 1944 Auschwitz) op transport gesteld naar Auschwitz, waar zij werd vermoord.

Bron: Etty Hillesum, *De nagelaten geschriften van Etty Hillesum 1941-1943*, (Amsterdam: Balans 2008). Daarin zijn alleen de brieven onderzocht, die zij uit Westerbork schreef.

Johannes Baptiste van der Pluym, *"Drie brieven van den kunstschilder Johannes Baptiste van der Pluym (1843-1912)"*, uitg. en van een toelichting voorzien door A.C.G. Botterman-v.d. Pluym (pseudoniem van David Koning), (Apeldoorn: Die Raeksche 1917; eigenlijk Haarlem: "De Vrije Katheder" en "De Patriot", 1944).

Etty Hillesum, *Twee brieven uit Westerbork*, bezorgd door en met inleiding van David Koning (Den Haag: Bakker 1962).

HOEKSTRA-DRESDEN, ELINE (4 JANUARI 1923 DEN HAAG - ?)

Eline Hoekstra-Dresden was de dochter van Daniel Dresden (20 januari 1886 Amsterdam), professor aan de universiteit van Delft en auteur van één van de eerste geschiedenissen over de vervolging *De beul regeert*, (Den Haag 1945). Na de middelbare school, waar ze ook haar latere man ontmoette, liet Eline zich inschrijven voor de universiteit, maar werd door de oorlog verhinderd een studie te vervolgen. Ze werd – nog ongetrouwd; joden mochten niet meer met niet-joden trouwen – zwanger, en liet baby Daniël onderduiken, terwijl zij zelf de onderduik juist weer verliet. Vanwege haar vaders positie kon ze aan een Barneveld-Sperre komen en kwam zodoende met haar ouders 21 april 1943 in ‘De Biezen’ terecht. In Westerbork was ze geïnterneerd van 29 september 1943 tot aan de bevrijding, waarna ze haar ondergedoken kind en man weer terugvond. Ze emigreerden samen naar de Verenigde Staten.

Bron: Eline Hoekstra-Dresden, *Wishing upon a Star. A Tale of the Holocaust and Hope*, (Portland Oregon: Blackmore & Blackmore 2000).

HORNMAN, SIMON MAURITS (4 DECEMBER 1926 ROTTERDAM - ?)

Simons vader Joseph Hornman (24 februari 1894, orthodox) was jong overleden, moeder Margaretha Marx (14 mei 1894) runde een pension, maar overleed ook in de oorlog. Hij werd liberaal-joods opgevoed, en woonde bij een oom en tante: Jacob (2 april 1902 Rotterdam – 23 april 1943 Sobibor) en Kaatje Hornman-Frank (20 september 1903 Rotterdam – 23 april 1943 Sobibor), toen hij naar Westerbork moest. Daar werd Simon ordonnans (bij de JR was hij als koerier werkzaam geweest); zijn oom en tante moesten binnen twee weken op transport.

Simon was geïnterneerd van 10 april 1943 tot aan zijn ontsnapping op 7 september 1943 (hij stond op de transportlijst naar Auschwitz), waarna hij de rest van de oorlog ondergedoken doorbracht.

Bron: Simon Hornman, memoires, New York, 1997, HCKW, DO 1119, inv.nr. 12430. Geschreven aan de hand van een aantal vragen door het HCKW gesteld.

ILAN-ONDERWIJZER, LOUISE (JEHUDITH) (4 MEI 1933 AMSTERDAM - ?)

Jehudith Onderwijzer werd joods-orthodox opgevoed en ging naar een joodse school. Haar vader Elias Hijman Onderwijzer (29 juni 1894 Amsterdam – 21 december 1944 Bergen Belsen) had een ambtenaarsfunctie bij het rabbinaat, haar moeder Johanna Onderwijzer-Rehfeld kwam uit Hamburg (13 september 1881 – 19 februari 1945 Bergen Belsen). De familie was geïnterneerd van 29 september 1943 tot 11 januari 1944, toen zij naar Bergen-Belsen werden gevoerd. Daar stierven Jehudiths ouders, zij en haar zus Lea (3 januari 1927 Amsterdam) werden bij Tröbitz bevrijd. Na de oorlog emigreerde de familie naar Israël.

Bron: Jehudith Ilan-Onderwijzer, *Hun beeld staat mij bestendig voor ogen. De ervaringen van een joodse meisje uit Nederland tijdens de oorlog en in de kampen – 1940-1945*, (Tel Aviv: Eichut Digital Printing, Rechovot 1982; uit het Ivriet vertaald, origineel 1980).

ITALIE, GABRIEL (13 DECEMBER 1895 ROTTERDAM – 28 JANUARI 1956)

De orthodoxe Gabriel Italie was docent klassieke talen en wetenschappelijk onderzoeker. Hij was getrouwd met Sara Rose Hausdorff (31 december 1894 Rotterdam), en vader van drie kinderen, twee zoons (Raphael 18 juni 1929 Den Haag en Paul Marcel 24 september 1922, Den Haag – 11 september 1942 Auschwitz), en één dochter (Ida 7 februari 1921 Den Haag). Gabriel kwam op Barneveldlijst terecht en kwam vanuit Kasteel De Schaffelaar op 29 september 1943 in Westerbork aan, waar hij na rotbaantjes als straatveger ‘opklom’ tot lesgeven op de school. Hij verbleef in het kamp met zijn familie (behalve zijn oudste zoon die al eerder op transport was gesteld en de oorlog niet overleefde) tot 4 september 1944, waarna het gezin naar Theresienstadt werd gedeporteerd. Aldaar werden zij bevrijd.

Gabriel hield al enige jaren voor de oorlog een dagboek bij en was een getraind dagboekschrijver. In de oorlog ging hij intensiever en vaker schrijven, alsof hij meer doordrongen werd van het belang van de tekst. Na de oorlog schonk hij zijn dagboeken, handgeschreven in schriftjes, aan het RIOD. De dagboeken van Westerbork dragen het opschrift ‘Achter prikkeldraad.’ In 2009 verscheen een uitgave van de oorlogsdagboeken.

Bron: De Lange, Wally (bezorger), *Het oorlogsdagboek van dr. G. Italie*, (Amsterdam: Contact 2009).

JACOBS, KAREL (17 JANUARI 1931 HENGELO – 6 SEPTEMBER 1944 AUSCHWITZ)

De twaalfjarige Karel Jacobs kwam op 23 juni 1944 alleen aan in Westerbork. (Vader Samuel Jacobs, 6 juli 1898 Hengelo was overleden in Mauthausen op 27 oktober 1941.) Zijn moeder Leentje Jacobs-Frankenhuis (12 juli 1895 Hengelo – 29 juni 1970 Hengelo) en zus (E. Jakob-Jacobs) kwamen later in Westerbork aan en overleefden daar de oorlog. (Overigens staat zijn

moeder wel op zijn JR-kaart.) Karel ging op 3 september 1944 op transport naar Auschwitz, waar hij bij aankomst vermoord.

Bron: twee brieven aan familie Edelstein waar hij verbleef (met andere kinderen) nadat hij was opgepakt maar voordat hij naar Westerbork werd gestuurd, HCKW, DO 1117, inv.nr. 10039-01 (5 augustus 1944 aan E. Edelstein) en inv.nr. 10039-02 (15 augustus 1944 aan E. Edelstein).

JONG, SALLY DE (24 APRIL 1914 AMSTERDAM – 31 MEI 1945 EXTERN KOMMANDO BUCHENWALD)

Sally de Jong was de broer van Loe de Jong. Als arts was hij lange tijd *gesperrd* bij de JR, in ieder geval tot mei 1943. Ook in Westerbork was Sally als arts en docentarts werkzaam. Hij was van begin 1943 tot juli 1943 geïnterneerd in het kamp toen hij ontsnapte. Eind 1943 werd hij echter in Frankrijk opgepakt. Op 17 december 1943 werd hij vanuit Drancy naar Auschwitz gedeporteerd; hij stierf uiteindelijk in Buchenwald. Zijn twee kinderen overleefden de oorlog in de onderduik. Zijn vrouw Elisabeth de Jong-Van Male (7 mei 1915 Deventer – maart 1944, Auschwitz) niet.

Bron: Sally de Jong, ‘De ondergang van het Nederlandsche jodendom’, en ‘Westerbork’, duitse versie van het hoofdstuk over Westerbork, beiden in de oorlog, ca. 1943, NIOD, 250i, inv.nr. 493.

JOODSCHE BELEVENISSEN 1942

Anonieme man die in de eerste dagen van het doorgangskamp in Westerbork was geïnterneerd.

Bron: ‘Joodsche Belevissen’, 1942, HCKW, DO 328, inv.nr. 4464.

KALLUS, MENACHEM (OTTO) (11 JUNI 1932 DEN HAAG - ?)

Otto Kallus’ vader maakte en verkocht etalagepoppen, maar in de jaren dertig had de oorspronkelijk uit Oost-Europa afkomstige familie het financieel zwaar. Het gezin was geïnterneerd van 10 november 1942 tot 5 februari 1944 samen met een paar grootouders. Van 18 mei 1943 tot 11 juni 1943 was Otto even in Kamp Amersfoort geïnterneerd. In Westerbork ging hij naar school, hij werkte ook in een speelgoedatelier. Hij werd met zijn moeder en broers en zusjes naar Ravensbrück gedeporteerd, zijn vader ging naar Buchenwald. Na een verblijf in Sachenhausen werd Otto op een dodenmars gezet, maar op tijd bevrijd. Zijn vader Jakob Kallus (22 augustus 1899 Scelesto – 13 december 1944 Buchenwald) en moeder Julie Kallus-Lewin (29 juli 1901 Arnhem – 17 april 1945 Bergen Belsen) stierven, zijn broer en zusje (Rudolf Kallus, 20 juni 1935 Den Haag en Emma Kallus, 17 november 1937 Den Haag) overleefden de oorlog. De drie wezen groeiden op bij pleegouders in Israël.

Bron: Menachem Kallus, ‘Menachems Geschichte’, 2000, HCKW, SRA 1623

Menachem Kallus, *Als Junge im KZ Ravensbrück*, (Berlijn: Metropol 2005), nagenoeg dezelfde tekst als het manuscript uit 2000.

KALTER-WEISS, HANNA (4 AUGUSTUS 1922 DUISBURG - ?)

Hanna Kalter vluchtte met haar zus en broer vlak voor de oorlog met een kindertransport naar Nederland, waar de drie tieners werden opgevangen in joodse tehuizen. Haar ouders waren intussen naar Zweden gevlucht. Zij was geïnterneerd in Westerbork van 11 december 1942 tot aan haar vrijlating op 5 mei 1943. De kinderen kregen, net als de ouders Mechel Kalter en Reisel Feigel Binfeld-Kalter, de Zweedse nationaliteit en waren daarmee beschermd. Op 16 juni 1943 reisden zij af naar Göteborg, alwaar ze met hun ouders werden herenigd. Later emigreerde Hanna naar Pennsylvania, USA, waar ze in haar volwassen leven als vertaler (Nederlands, Zweeds en Engels) werkte. Kerkelijke gezindte: NI.

Bron: Hanna Kalter-Weiss, 'Synopsis of my life under the Nazis', 1996, HCKW, DO 801, inv.nr. 8510.

Hanna Kalter-Weiss, *Scuds. A Teenage Jewish Refugee in Nazi-Occupied Holland*, (Jerusalem: Devora Publishing 2006).

KAMP, REHA (RENATE) (VAN HINTE-KAMP) (14 SEPTEMBER 1925 BIELEFELD – 7 FEBRUARI 2002 HAARLEM)

Renate Kamp vluchtte in 1938 met vader Joel Kamp (16 maart 1886 Herford – 18 oktober 1944 Auschwitz), advocaat, uit Duitsland, haar moeder Herta Rossberg (5 november 1896) had in 1938 zelfmoord gepleegd. Haar ouders waren eerder al gescheiden. Renate werkte als stenotypiste voor de JR waardoor ze lange tijd was *gesperrd*. Ze was alleen geïnterneerd van 29 september 1943 tot 18 januari 1944. Ze werd gedeporteerd naar Theresienstadt, waar ze haar vader en stiefmoeder (Lili Kamp-Meijer 12 maart 1900 Bielefeld – 18 oktober 1944 Auschwitz) weer terugzag. Niet lang daarna ging de familie door naar Auschwitz, waarvan alleen Renate terugkeerde.

Bron: dagboek van net na de oorlog, JHM, Doc. 00007911, memoires, jaren zestig en jaren tachtig, Doc. 00007912-00007914.

KAN, HERMAN ZIE *FELDMAN-KAN, LOTTE RUTH*

KAN-KAUFMAN, JOHANNA ZIE *FELDMAN-KAN, LOTTE RUTH*

KAN, MAURITS (6 OKTOBER 1917 AMSTERDAM – 31 MEI 1945 BERGEN BELSEN)

Maurits Kan was melkbezorger. Hij kwam op 18 juli 1942 naar Westerbork en ging op 18 januari 1944 naar Theresienstadt vanwaar hij werd doorgestuurd naar Auschwitz. Hij kwam ten slotte om in Bergen Belsen. Kerkelijke gezindte: Isr.

Bron: twee brieven aan een niet-joodse kennis, NIOD, 250i, inv.nr. 885.

KAUFMANN, FAMILIE

WALTER JULIUS KAUFMANN (30 MEI 1909 HANNOVER – JANUARI 1945 BERGEN BELSEN)

EVA KAUFMANN-VAN DER WALL (13 APRIL 1908 CELLE – 6 OKTOBER 1944 AUSCHWITZ)

De familie Kaufman was voor de oorlog gevlucht uit Duitsland. Julius was assistentbezorger, Eva was lerares. In Amsterdam werkte Julius bij de JR en was hierdoor lange tijd *gesperrd*. Hij werkte ondermeer als secretaris kampafdeling Westerbork en afdeling Hulp aan Vetrekkenden "O", en was employée van de afdeling emigratie. Het echtpaar was geïnterneerd in Westerbork van 20 juni 1943 tot 26 juni 1943, en opnieuw van 7 december 1943 tot aan hun transport op 4 september 1944 naar Theresienstadt, vanwaar zij door werden gestuurd naar Auschwitz. Eva overleed daar, Walter stierf uiteindelijk in Bergen Belsen. Ze hadden één kind, dochter Suzanne Mirjam (16 juli 1938). Kerkelijke gezindte: NI.

Bron: één brief aan Duits-joodse kennissen in Nederland, juni 1944, HCKW, RA 1480.

KEIZER, ELEONORA (NORA) (27 FEBRUARI 1918 DEN HAAG - ?)

De Haagse Nora Keizer kwam al vroeg in Westerbork, op 17 augustus 1942. Voorheen werkte zij op kantoor, haar verloofde was enkele maanden daarvoor opgepakt en weggevoerd. In Westerbork trouwde zij al snel (9 september 1942) met een *Alte Insasse*, Ernst Blumenthal (16 december 1916 Koblenz – 15 september 1944 Birkenau), waardoor ook zij lange beschermd werd van transport en ze zelfs in een klein huisje kwam te wonen. Ze werkte onder andere op de administratie. Op 14 september 1943 ging het echtpaar toch op transport. Nora was zwanger toen ze in Auschwitz aankwam en onderging daar medische experimenten. Ze werd uiteindelijk bevrijd in Ravensbrück. Haar man overleefde de oorlog niet. Kerkelijke gezindte: NI.

Bron: Nora Keizer, *Danse Macabre*, ('S Gravenhage: Twinkle Star 1999). Oorspronkelijk geschreven in 1946/47 in het Duits in Zweden. Het *Center for Jewish History* heeft inmiddels het originele manuscript online staan: PID 521284, 'Danse Macabre, 1942-1945', Memoirs, Leo Beack Institute, LBI Archives, LBI Memoir Collection, New York. Nora Keizer is een pseudoniem, net als alle andere namen in *Danse Macabre*. Geciteerd uit de Nederlandse publicatie.

KOLTHOFF, HANNA (8 JANUARI 1932 AMSTERDAM - ?)

Scholiere Hanna Kolthoff was alleen in Westerbork geïnterneerd van 29 juni 1943 tot aan haar transport naar Theresienstadt op 4 september 1944, waar zij naartoe kon dankzij haar gefalsificeerde dooppapieren samen met de gedoopte joden. Daar overleefde zij de oorlog.

Bron: Hanna Kolthof, plakboek met opschrift 'Jood', 1947, HCKW, RA 1521.

KRELL, MANIA (14 APRIL 1912 RSESZOW – 16 JULI 1943 SOBIBOR)

Mania Krell was verpleegkundige. Rond 1922 emigreerde zij met familie naar Nederland. Zij was onder meer werkzaam in het Apeldoornsche Bosch, en gescheiden van kleermaker Emanuel Louis Kats (5 april 1915 Apeldoorn – 31 maart 1944 Auschwitz) die was hertrouwd met Hendrina Eliasar (26 maart 1921 Amsterdam – 19 november 1943 Auschwitz) en met één van hun twee kinderen (Robert Kats 20 augustus 1943 Westerbork – 19 november 1943 Auschwitz) ook via Westerbork naar het oosten werd gedeporteerd. Hun andere kind (Rozette Kats) overleefde de oorlog in de onderduik. Zie: *Eliasar, familie*. Mania's zontje zat

ondergedoken en overleefde de oorlog. In Westerbork, waar ze ook in het ziekenhuis werkte, was zij geïnterneerd van 2 april 1943 tot 13 juli 1943, waarna ze naar Sobibor werd gedeporteerd en bij aankomst werd vermoord.

Bron: brieven aan onderduikouders van haar zoontje, HCKW, RA 1095.

KRUSKAL, HERBERT NOA (14 OKTOBER 1900 FRANKFURT AM MAIN - ?)

Zionist Herbert Herbert Kruskal was van beroep koopman. Hij was met zijn gezin in Westerbork geïnterneerd van 17 september 1942 tot zijn transport naar Bergen Belsen op 5 april 1944, vanwaar hij met de Palestinalijst werd uitgewisseld naar Palestina. Hij was getrouwd (Edda Le Gradenwitz 6 maart 1910 Berlijn) en had drie kinderen, Judith Noëmi (8 juni 1938 Frankfurt am Main), Moshe Eli Gabe (8 april 1940 Den Haag) en Rachel Chawa (13 januari 1937 Frankfurt am Main). Kerkelijke gezindte: NI.

Bron: Herbert Kruskal, 'Westerbork – Bergen Belsen', Tel Aviv, 1944, en 'Two years behind barbed wire. Factual report of a Dutchman describing his experience under the German Oppression', Jerusalem, januari en juni 1945, NIOD, 250i, inv.nr. 509.

KWIESER, FAMILIE

HENRI KWIESER (3 JANUARI 1903 AMSTERDAM – 30 SEPTEMBER 1944 AUSCHWITZ)

MARY (MIRJAM) KWIESER-COHEN (28 MEI 1908 AMSTERDAM – 6 OKTOBER 1944 AUSCHWITZ)

HETTY KWIESER (15 SEPTEMBER 1932 AMSTERDAM – 6 OKTOBER 1944 AUSCHWITZ)

MARGARETHA MEIJER-COHEN (8 JANUARI 1911 AMSTERDAM – 22 OKTOBER 1943 AUSCHWITZ) (ZUS VAN MARY)

Henri Kwieser – kantoorbediende, leraar boekhouden en accountant – werkte al vroeg voor de JR in Westerbork als inspecteur van de JR-afdeling Westerbork (als medewerker controle afdeling en als medewerker afdeling wijkvoorzitter van de wijkvereniging), waardoor hij lange tijd was *gesperrd*. Hij kwam op 30 juli 1942 in het kamp aan. Hij liet zijn vrouw, medewerkster armenverzorging voor de JR, en dochter vanwege zijn 'veilige' positie op 20 juni 1943 overkomen. Het gezin woonde in een klein huisje tot hun transport naar Theresienstadt op 25 februari 1944. De Kwiesers gingen door naar Auschwitz, waar ze allen omkwamen. Margeretha was een zus van Mary en verbleef van 2 september 1943 tot 19 oktober 1943 met haar man Emanuel, kantoorbediende, (19 oktober 1908 Amsterdam – 31 maart 1944 Gemeente niet bekend) en twee kinderen (Mia 27 januari 1938 Amsterdam – 22 oktober 1943 Auschwitz en Carla (11 februari 1940 Amsterdam – 22 oktober 1943 Auschwitz) in Westerbork toen zij naar Auschwitz werd gedeporteerd en aldaar werd vermoord. Kerkelijke gezindte: NI.

Bron: brieven aan familie (nog) thuis, HCKW, RA 1426.

LANDAUER, FAMILIE

KARL ELIAS LANDAUER (12 OKTOBER 1887 MÜNCHEN – 27 JANUARI 1945 BERGEN BELSEN)

KAROLINE LINA LANDAUER-KAHN (7 MEI 1893 GEMMINGEN - ?)

Het echtpaar Landauer vluchtte voor de oorlog uit Duitsland. Karl was daar werkzaam als psychoanalyticus en psychiater en kwam als zodanig in dienst van de JR. Samen waren zij geïnterneerd van 20 juni 1943 tot 15 februari 1944. Karel stierf in Bergen-Belsen, zij overleefde de oorlog, evenals hun drie kinderen (Eva Landauer, 9 oktober 1917 Heilbronn, Suse Landauer, 5 maart 1923, Joachim Paul, Landauer 21 augustus 1926). Kerkelijke gezindte: NI.

Bron:, enkele brieven van Karl in het Duits aan kennissen, J. Noome? [slecht leesbaar – EM] NIOD, 250i, inv.nr. 885.

LANGE, LEVIE DE (20 FEBRUARI 1904 AMSTERDAM- 16 DECEMBER 1974)

Levie de Lange was arbeider (hij werkte op de markt als overkruier en bij de Vami waar hij flessen vulde: <http://www.joodsamsterdam.nl/perslangedelevie.htm>) en getrouwd met Henriëtte De Lange-Turfreijer (9 maart 1905 Amsterdam – 15 oktober 1942 Auschwitz). Het armlastige echtpaar (ze moesten meerdere malen ondersteuning bij het Burgerlijk Armbestuur aanvragen) had 15 kinderen, allen geboren te Amsterdam, waarvan op één na allen samen met hun werden moeder vergast. Zoon Israël overleed in Sobibor. De familie was geïnterneerd van 3/5 oktober 1942 tot 12 oktober 1942, toen zij op transport naar Auschwitz gingen. Levie overleefde als enige de oorlog. Zijn kinderen waren: Israël (17 juni 1923 – 4 juni 1943 Sobibor), Mina (11 december 1924), Rachel (11 december 1924), Esther (14 september 1926), Simon (2 januari 1928), Judith (1 mei 1929), Samuel (31 augustus 1930), Naatje (27 augustus 1932), Abraham (10 november 1933), Dora (26 januari 1935), Reina (21 maart 1936), Greta (6 augustus 1937), Jacob (21 januari 1939), Leendert (22 januari 1942) en Philip (22 januari 1942).

Bron: Jaap Stigter, *Levie de Lange's dagboek*, (Den Haag: Omniboek 1964). In 2011 opnieuw uitgegeven: Levie de Lange, *Het verhaal van mijn leven*, (Amsterdam: Van Oorschot 2011). In dit onderzoek is de oude uitgave gebruikt.

LEEUWEN-VAN STRAATEN, CAROLINE EVA (EVELIEN) VAN (3 SEPTEMBER 1928 DEN HAAG – 28 NOVEMBER 2008 DEN HAAG)

Evelien van Leeuwen groeide op in een welgesteld gezin. Haar vader was eigenaar van een kleine bank. Met haar moeder, vader en zusje werd zij op 23 april 1943 naar Vught gestuurd, kort daarna naar Westerbork. Daar was zij geïnterneerd van 23 mei 1943 tot 15 februari 1944. Zij werd gedeporteerd naar Bergen-Belsen, en uiteindelijk met haar moeder bij Tröbitz bevrijd. Haar vader, zus en broer overleefden de oorlog niet. Evelien zette zich in voor de herinrichting van het kampterrein van voormalig kamp Westerbork in de vroege jaren negentig.

Bron: Evelien van Leeuwen, *Klein in memoriam, late herinneringen*, ('s Gravenhage: Uitgeverij BZZtoH 1983). In 2012 publiceerde zij: Evelien van Leeuwen, *De fatale weg. Verzamelde Geschriften*, (Laren: Verbum 2012), waarin naast *Klein in memoriam* ook enkele andere egodocumenten zijn opgenomen.

LEGET-LEZER, JETTA (03 APRIL 1918 ASSEN - ?)

Jetta Leget-Lezer was de dochter van een koosjere slager. Op 3 oktober 1942 kwam zij in Westerbork aan, waar zij verbleef tot 8 februari 1944. Zij werd naar Auschwitz gedeporteerd. Jetta was getrouwd met Hans D. Stoppelman, chauffeur en monteur, (30 oktober 1912 Elmshorn – 30 juni 1944 Auschwitz) die de oorlog niet overleefde. Na de oorlog huwde zij opnieuw. In Auschwitz en Bergen Belsen werkte Jetta als Rode Kruis zuster. Later was zij bevriend met Bob Cahen.

Bron: Jetta Leget-Lezer, ‘Verhaal Netty’, 1945, diverse documenten, HCKW, DO 828, inv.nr. 8596-01.

LEVIE, FAMILIE

JACOB (JAAP) LEVIE (20 FEBRUARI 1895 WINSCHOTEN – 16 JULI 1943 SOBIBOR)

BERNARDINA (DIEN) LEVIE-DE LEVIE (24 OKTOBER 1896 AMSTERDAM – 16 JULI 1943 SOBIBOR)

JO SANDER LEVIE (8 NOVEMBER 1931 WINSCHOTEN – 16 JULI 1943 SOBIBOR)

SANDER DE LEVIE (31 MEI 1871 WILDERVANK – 30 APRIL 1943 SOBIBOR)

HENDRICA DE LEVIE-VAN RAALTE (16 JULI 1869 LEIDEN – 30 APRIL 1943 SOBIBOR)

Jaap Levie (geen kerkelijke gezindte) was tot zijn gedwongen ontslag werkzaam als ambtenaar bij de Raad van Arbeid in Den Haag, Dien was huisvrouw, Jo Sander scholier. Op 24 juli 1942 moest Jaap naar werkkamp “Stuifzand” vertrekken. Op 3 oktober 1942 werd hij naar Westerbork gevoerd, waar tegelijkertijd zijn vrouw en kind naartoe werden gebracht. De grootouders (kerkelijke gezindte: NI) werden 16 maart 1943 naar Westerbork gevoerd en op 27 april naar Sobibor. De Levies bleven geïnterneerd tot 13 juli 1943, toen ook zij op transport naar Sobibor gingen, waar ze direct werden vermoord.

Bron: ‘Brieven uit Westerbork’, aan familie, getranscribeerd door neef Sander de Leve, NIOD, 250i, inv.nr. 891.

LEVIE- VAN PRAAG, RACHEL ZIE FELDMAN-KAN, LOTTE RUTH

LEVY MUELLER, GEORGE (3 SEPTEMBER 1930 LIPPSTADT - ?)

George Mueller, gevlucht uit Duitsland, was gedoopt (katholiek) en kwam met zusje Ursula (11 mei 1935 Lippstadt) vanuit Vught (10 april 1943) in Westerbork in het weeshuis terecht. Daar waren zij geïnterneerd van 20 november 1943 tot 15 februari 1944, waarna ze naar Bergen-Belsen op transport gingen. Daar zijn zij bevrijd. Na de oorlog emigreerde hij naar de Verenigde Staten.

Bron: George Levy, handgeschreven verslag van net na de oorlog, NIOD, 244, inv.nr. 1528.

In 2003 publiceerde George zijn memoires: George Levy Muller with Roslyn Z. Weedman, *Lucy's Hope. George's Levy Mueller's Memoirs of the Holocaust*, (West Conshohocken, PA: Infinity Publishing 2003). Aangezien George's identiteit pas laat in het onderzoek boven water kwam en omdat het boek niet in Nederland beschikbaar was, zijn deze memoires niet ingezien. Een paar jaar later werd het verhaal van hem en zijn zusje ook verteld in het

informatieve jeugdboek Allan Zullo and Mara Bovson, *Survivors: True Stories of Children in the Holocaust*, (New York: Scholastic paperbacks 2005).

LIEMA-VAN GELDER, ROSE JUDY DE (09 JUNI 1921 DEN HAAG - ?)

Rose de Liema-Van Gelder groeide op met een seculiere vader en een gelovige moeder, twee zussen en één broer. Haar vader had een kleermakerij in Den Haag. Na de HBS ging ze als secretaresse werken, later ook voor de JR. In december 1942 trouwde zij met Sal De Liema (14 februari 1914 Den Haag), bontwerker, en in de oorlog courier van de H.A.V.. Niet veel later doken zij en haar man onder, maar ze werden opgepakt op 5 augustus 1944, waarna ze 11 augustus als s-geval in Westerbork terechtkwamen. Op 3 september 1944 gingen ze op transport naar Auschwitz; beiden overleefden de oorlog in verschillende kampen en emigreerden naar de Verenigde Staten.

Bron: Rose Judy De Liema, 'So you will remember, a mother writes to her children', 1982, HCKW, DO 532, inv.nr. 6704.

LIEPMAN, A.J. (ADOLPH JOHANNES) (1 JUNI 1889 DORDRECHT - ?)

Adolph Liepman was een niet-joodse protestant uit Dordrecht, en werkte als vertegenwoordiger en pensionhouder. Hij was getrouwd met een joodse vrouw Johanna Noach Liepman (12 januari 1884 Dordrecht – 19 november 1943 Auschwitz). Zij werden samen geïnterneerd in Westerbork van 11 december 1942 tot 4 september 1944, toen zij naar Theresienstadt werden gedeporteerd samen met de gedoopte joden. Zijn vrouw werd naar Auschwitz doorgestuurd, Adolph werd in Theresienstadt bevrijd. Kerkelijke gezindte: NH (Nederlands Hervormd).

Bron: A. J. Liepman, *Westerbork en Theresiënstadt*, (Boxtel: Henri Bogaeardts N.V. 1945).

LIER, CARLA VAN (1918 AMSTERDAM - 1995)

Na de driejarige HBS kreeg Carla van Lier in 1933 een kantoorbaan. Haar vader was tramconducteur. In maart 1942 trouwde Carla, in maart 1943 vertrokken zij en haar man samen naar Vught. Op 16 september 1943 gingen zij door naar Westerbork, vanwaar ze op 21 september 1943 naar Auschwitz werden gedeporteerd. Carla werd bevrijd in Malchow, en overleefde als enige van haar familie de oorlog.

Bron: Carla van Lier, *Schroeiplekken, ervaringen uit Vught, Westerbork, Auschwitz, Ravensbrück en Malchow*, (Amsterdam: Sara 1978).

LOEB, ILSE LEOPOLDINE ELLEN (ILLA) (30 JANUARI 1920 ELBERFELD, WUPPERTAL – 16 APRIL 1980 DALLAS)

Ellen Loeb vluchtte met haar ouders Julius Loeb (10 juli 1881 Huffelsheim – 2 november 1943 Westerbork) en Dina (12 juli 1894), diëtiste, en haar zus Trude/Trudy Shakno (Gertrude 12 juli 1914 Elberfeld) in 1934 uit Duitsland. Daar genoot zij een joods religieuze opvoeding. (Vader was tot 1932 voorzitter van de Joodse Gemeente in Wuppertal, moeder leidde de Israëlitische vrouwenvereniging en stichtte de Wuppertaalse Montessori kleuterschool). In

1939 emigreerde haar zus met haar man naar de VS, maar Ellen en haar ouders bleven in Nederland. Zij kwam met haar ouders in Westerbork terecht op 8 november 1942. De militaire papieren van Julius Loeb – hij was arts in het keizerlijk leger in WOI – redden hen van onmiddellijk transport. In Westerbork overleed haar al zwakke vader iets minder dan een jaar later aan longontsteking. Ellen werkte in het kampziekenhuis, ook al had zij geen ervaring. Op 25 februari ging zij met haar moeder naar Theresienstadt en van daar door naar Auschwitz en verschillende andere kampen. Zij en haar moeder overleefden de oorlog en emigreerden in 1946 naar de VS. Ellen haalde haar medische graad en werd arts.

Bron: Roger A. Ritvo, Diane M. Plotkin, *Sisters in Sorrow. Voices of Care in the Holocaust*, (Texas: A.M. University Press 1998) 107-127, hoofdstuk zeven ‘Ellen Loeb’, Engelse vertaling van Duitse brief aan haar zus en zwager in New York uit 1946. In dit boek zijn ook (vertaalde) brieven opgenomen van Ellens ouders uit Westerbork aan vrienden in Amsterdam; aangezien deze onvolledig zijn en het niet duidelijk was hoe de selectie tot stand was gekomen, zijn deze niet opgenomen in het bronnencorpus.

LOEB, FAMILIE

LEO LOEB (20 JANUARI 1883 DÜREN – 23 OKTOBER 1943 THERESIENSTADT)

META LOEB-SPIEGEL (25 SEPTEMBER 1887 GELSENKIRCHEN – 30 OKTOBER 1944
AUSCHWITZ)

Leo Loeb, arts, gespecialiseerd in verloskunde en vrouwenziekten, was al ziek in Westerbork, waardoor zijn vrouw Meta Loeb-Spiegel veel van de correspondentie overnam. Zij verbleven in Westerbork van 27 november 1943 tot 4 september 1944, toen het echtpaar naar Theresienstadt werd gedeporteerd. Meta ging door naar Auschwitz, waar zij werd vermoord. Zoon Willem Leopold (27 augustus 1915) was gemengd gehuwd. Hij kwam op 3/5 oktober 1942 in Westerbork aan, werd vrijgelaten, om opnieuw in Westerbork geïnterneerd te zijn van 9 maart 1944 tot aan de bevrijding. Hij overleefde de oorlog.

Bron: brieven aan familie, HCKW, RA 1012.

LÖWENHARDT, WERNER (30 NOVEMBER 1919, DORTMUND-LINDENHORST - 2006 AMSTERDAM)

In 1935 vluchtte Werner Löwenhardt naar Nederland, waar hij door familie werd opgevangen. Hij ging werken als grafisch ontwerper bij een lithografie- en drukkersbedrijf, waar(na) hij zijn tekentalent verder ontwikkelde en vooral in de reclame werk deed, onder andere voor het nieuwe bedrijf dat zijn inmiddels ook naar Nederland gevluchte ouders hadden opgericht. Vanuit werkkamp 't Schut werd hij op 3 oktober 1942 naar Westerbork gebracht. Daar kwam zijn tekentalent hem van pas; hij werd officieel ‘kamptekenaar,’ en bleef in het kamp tot aan de bevrijding. De rest van zijn familie (uit Duitsland) werd vermoord.

Bron: Werner Löwenhardt, *Ik houd niet van reizen in oorlogstijd. Werner Löwenhardts familiealbum 1919-1945*, (Alkmaar: René de Milliano 2004).

MAGID, AVI (1928 – 2008 CAPELLE A/D IJSEL)

Avi Magid groeide op in Rotterdam. Zijn vader was arts en stierf jong. Avi verbleef met zijn moeder van juli tot december, waarschijnlijk 1942, in Westerbork en ontsnapte met haar om in de onderduik de oorlog te overleven. In de oorlog bekeerde Avi zich tot het christendom. Na de oorlog leed hij een bewogen leven als kunstenaar en weldoener in Israël en Nederland.

Bron: Avi Magid, *Ontsnapping uit Westerbork*, (Putten: Shalom Books 1998). De naam Avi Magid lijkt een pseudoniem te zijn, want is nergens te vinden in het archief van HCKW. Zijn precieze geboorte- en sterfdata waren derhalve niet te achterhalen.

MAGNUS, SIMON (31 MAART 1924 HAMBURG - ?)

Simon Magnus was een dove, licht geestelijk gehandicapte jongeman uit een orthodox joods gezin, dat in 1937 uit Duitsland vluchtte. Met zijn broer Leon (30 mei 1926 Hamburg) en grootmoeder was Simon geïnterneerd in Westerbork van 20 juni 1943 tot 5 april 1944. Zijn ouders (Josef Arjen Magnus 12 januari 1897 en Franziska Goldschmidt 17 september 1900) kwamen enkele maanden later. Daarna werd hij met zijn familie naar Theresienstadt gedeporteerd, waar ze werden bevrijd.

Simon hield samen met zijn broer een dagboek bij, vooral ook om wijs te worden uit zijn nieuwe leefomgeving. Hij begon hiermee in Westerbork (29 augustus 1943) en schreef verder tot na de bevrijding in Theresienstadt. Zijn broer schreef in het klad een eerste versie, die Simon in het net overschreef. Af en toe illustreerde hij de tekst met tekeningen. Het is in een directe, kinderlijke hand geschreven.

Bron: uitgetypt dagboek Simon Magnus, HCKW, DO 1122, inv.nr. 10642-01.

MAINZ, HELMUT (15 MAART 1900 HAMBURG - ?)

Helmut Mainz vluchtte in 1933 met zijn gezin (Lore Hermine Mainz-Bacharach, 7 mei 1909 Berlijn, Marianne Susanne, 23 augustus 33 Hamburg en Eva Renate, 22 juli 1930 Hamburg) naar Nederland en bouwde een nieuw leven op; hij had zijn eigen bank. In de oorlog werkte hij voor de JR als adviseur Voorlichtingsdienst. Hij was in Westerbork geïnterneerd van 26 mei 1943 tot 11 januari 1944. Toen ging hij op transport naar Bergen-Belsen en werden hij en zijn gezin met Palestina uitgewisseld. Kerkelijke gezindte: NI.

Bron: Helmut Mainz, 'Erlebnisse, 1940-1944,' september 1944, HCKW, DO 578, inv.nr. 6845.

MANNHEIM, ROLF EDGAR (EDDY) (21 MEI 1929 BERLIJN - ?)

In 1933 vluchtte de jonge Eddy Mannheim met zijn liberaal-joodse, linkse familie (moeder Betty Mannheim-Peiser, 8 september 1898 Argenu, vader arts Herbert Mannheim, 28 december 1895 Obornick – 4 oktober 1944 Auschwitz, en broer Hans, 23 augustus 1924 Berlijn – 18 juli 1942 Auschwitz) uit Duitsland, toen zijn vader bedreigd werd opgepakt te worden. In Amsterdam bouwde het gezin een nieuw leven op, al was dit niet makkelijk. Eddy's vader werd in maart 1941 gearresteerd, omdat hij illegaal zijn oude beroep als huisarts weer uitoefende, en werd op 26 maart 1941 naar Westerbork gebracht, waar hij tot de *Alte Insassen* ging behoren. Op 16 februari 1943 werden ook Eddy en zijn moeder in Westerbork

geïnterneerd, en genoten dezelfde status als zijn vader. Op 4 september 1944 werd de hele familie naar Theresienstadt gedeporteerd. Eddy en zijn moeder overleefden de oorlog in Theresienstadt, zijn vader kwam om in Auschwitz. Zijn broer was al eerder in Auschwitz omgekomen. Kerkelijke gezindte: NI.

Bron: Eddy Mannheim, 'Herinneringen', (Amsterdam: z.u. 2005); HCKW, B332 Mann, inv.nr. 1244.

MAU

Onbekende, mannelijke briefschrijver.

Bron: brief van Mau aan Mir, maandag 10 mei 1943, HCKW, Do 275, inv.nr. 3591-26.

MECHANICUS, PHILIP (17 APRIL 1889 AMSTERDAM – 12 OKTOBER 1944 AUSCHWITZ)

Journalist Philip Mechanicus was afkomstig uit een geassimileerd joods milieu, en was gescheiden van een joodse vrouw met wie hij twee dochters had. In 1925 trouwde hij een niet-joodse vrouw, Annie Jonkman, met wie hij één dochter, Ruth, kreeg. Ook dit huwelijk liep spaak, al gaf het hem wel een plek op de gemengd gehuwde lijst. Hij kwam vanuit Kamp Amersfoort ernstig mishandeld in Westerbork aan op 7 november 1943 en werd opgenomen in de ziekenbarak tot hij weer beter was. In Westerbork bleef Philip tot 15 maart 1944, toen hij op transport naar Bergen Belsen werd gesteld. Later werd hij doorgestuurd naar Auschwitz, waar hij drie dagen na aankomst werd doorgeschoot.

In Westerbork hield de journalist een kroniekmatig dagboek bij, duidelijk bestemd voor een breder publiek, in een zakelijke, licht ironische stijl geschreven. Als journalist was hij een observeerder van mensen. Zijn brieven aan dochter Ruth en ex-vrouw Annie zijn daarentegen van veel persoonlijker aard.

Bron: Philip Mechanicus, *In dèpôt. Dagboek uit Westerbork*, voorwoord Jacques Presser, met korte biografie (Amsterdam: Athenaeum, Polak & Van Genneep 1985; eerste uitgave 1964).

Philip Mechanicus, *'Ik woon, zoals je weet, drie hoog,' brieven uit Westerbork*, (Amsterdam: Balans, 1987).

MEHLER-WHITELEY, MIRJAM SUZANNE (26 SEPTEMBER 1935 AMSTERDAM - ?)

Suzanne Mehler was vlak voor de oorlog met haar liberaal-joodse ouders uit Duitsland gevlucht. Moeder Margarete Emma Sara Mehler Glaserfeld (9 maart 1912 Berlijn) zorgde voor de kinderen. Vader Ludwig Jakob Mehler (4 mei 1907 Berlijn – 10 april 1945 Bergen Belsen), zionist, werd de rabbi van de Liberale Joodse Gemeente in Amsterdam. Met haar ouders en broertje (Ernst Juda Meher 25 september 1938 Amsterdam) was zij geïnterneerd in Westerbork van 20 juni 1943 tot 11 januari 1944, toen het gezin naar Bergen-Belsen werd gedeporteerd. Bij Tröbitz werd zij bevrijd met haar moeder en broertje, haar vader overleed kort na de bevrijding. Na de oorlog emigreerden zij naar de Verenigde Staten.

Suzanne Mehler-Whiteley, *Appel is forever. A Child's Memoir*, (Detroit: Wayne State University Press 1999).

MEIJER, JACOB HERMAN (8 FEBRUARI 1873 ZWIJNDRECHT – 3 MAART 1953)

Jacob Meijer was de vertegenwoordiger van de JR in Groningen (zoals op zijn JR-kaart staat: ‘Chef Afd. Reisverg. Verhuisvergunning. En medewerker Afd. Bijstand niet-nederl. Joden sedert begin J.R.’), voorheen was hij exporteur van agrarische goederen, correspondent moderne talen en vertaler. Op 8 december 1943 werd hij met zijn vrouw (Lea Meijer-Kisch, 21 augustus 1869 – 19 november 1950) en dochters (Hester, 24 december 1900 Groningen – 28 februari 1945 Midden Europa, Hanneke, 30 maart 1904 Groningen – 28 februari 1945 Midden Europa en Sara 14 november 1913 Groningen – 28 februari 1945 Midden Europa) naar Westerbork gestuurd, waar hij geïnterneerd bleef tot 18 januari 1944, toen hij werd doorgestuurd naar Theresienstadt. Daar is hij met zijn vrouw bevrijd.

Bron: Jacob Herman Meijer, verslag over Westerbork en dagboek uit Theresienstadt, JHM, Doc. 0000584.

MEIJER, LEO (25 JULI 1935 ZWIJNDRECHT – 6 OKTOBER 1944 AUSCHWITZ)

Scholier Leo Meijer groeide op in Dordrecht met zijn vader Herman Izaak Meijer (22 februari 1908 Dordrecht) apotheker, en moeder Charlotta Meijer-Rozeboom (6 juli 1904 Groningen – 6 oktober 1944 Auschwitz). Het gezin was geïnterneerd van 11 november 1942 tot en met 4 september 1944, toen zij naar Theresienstadt werden gedeporteerd. Vandaar gingen zij door naar Auschwitz, waar moeder en zoon bij aankomst werden vermoord. Leo’s vader overleefde de oorlog.

Bron: briefjes van Leo aan Sint en Piet en Neel, HCKW, DO 461, inv.nr. 5581-01 (Sint en Piet), 7873-01 (lieve oetiepoetie) 7873-02 (beste neel hoe gaat het met je met mij gaat het goed ik bedank...), 7873-03 (Lieve allen, hoe gaat het met jullie)

In 2013 verscheen een jeugdboek gebaseerd op Leo’s verhaal: Martine Letterie, *Groeten van Leo, een kind in kamp Westerbork*, (Amsterdam: Leopold 2013).

MARGARETHA MEIJER-COHEN ZIE KWIESER, FAMILIE

MEIJER, SALLY (23 OKTOBER 1898 DELFT – 1983 AMSTERDAM)

Sally Meijer was koopman in meubelen en kleding, en zat samen met vrouw Reina Meijer-Stibbe (13 maart 1903 Amsterdam) ondergedoken tot 26 januari 1945, toen zij werden opgepakt en geïnterneerd in Westerbork. Daar waren zij van 5 februari 1945 tot aan de bevrijding. Op 30 april 1945 werden ze ontslagen. Kinderen Carla (11 januari 1928), Anita (30 juli 29) waren niet in het kamp. Kerkelijke gezindte: NI.

Bron: Sally Meijer, ‘Kamp Westerbork, 17 april 1945’, HCKW, RA 1693, verscheidene documenten met betrekking tot familie Meijer, waaronder enkele brieven gestuurd vanuit Westerbork aan zijn dochters direct na de bevrijding, RA 1711.

MENCO-BROMMET, FRIEDA (11 AUGUSTUS 1925 AMSTERDAM)

Frieda Menco’s vader Joel Brommet (19 november 1896 Borger – 9 mei 1945 Midden-Europa) was etaleur. Het seculiere gezin dook onder om in 1944 te worden opgepakt. Frieda,

haar vader en moeder Rebecca Brommet-Ritmeester (2 januari 1897 Amsterdam – 3 juni 1989 Amsterdam) waren geïnterneerd in de strafbarak van 1 juli 1944 tot hun transport naar Auschwitz van 3 september 1944. In Westerbork ontmoette Frieda Ronnie Goldstein-Van Cleef met wie ze goede vrienden werd (zie *Goldstein-Van Cleef, Ronnie*). Frieda en haar moeder overleefden de oorlog, haar vader niet.

Bron:, twee brieven van Frieda Brommet aan een vriendin uit Westerbork, één brief van Rebecca Brommet, net naoorlogs, aan familie over wederwaardigheden in de oorlog, HCKW, RA 1446.

Ad van Liempt, *Frieda – verslag van een gelijmd leven*, (Hooghalen: Herinneringscentrum kamp Westerbork 2007).

Interview met auteur van 28 februari 2008, transcriptie op aanvraag bij HCKW.

MENDELS, JUDICA HENDRIKA IGNATIA (15 APRIL 1906 ZAANDAM – 1995 LUZERN)

Judica Mendels werkte als labassistente van hoofdredacteur Leeuwenhoek, lid van de commissie der Nederlandse Academie van Wetenschappen, en als paleograaf. In Westerbork was zij geïnterneerd van 29 september 1943 tot en met de bevrijding. Lange tijd was zij als Barnevelder beschermd geweest. Door haar werk in het weeshuis en onderwijs alsook door haar relatie met een Duitse jood, kon zij aan de laatste transporten ontkomen. Kerkelijke gezindte: NI. Haar ouders (politicus Maurits Mendels 25 december 1868 Den Haag – 3 juni 1944 Theresienstadt, en voormalig onderwijzeres Henriëtte Sara Stokvis, 2 juli 1872 Den Haag) moesten op 25 februari 1944 naar Theresienstadt, vanwaar alleen Henriëtte terugkeerde. Moeder en dochter emigreerden naar de VS. Daar was Judica werkzaam als professor op een universiteit.

Bron: Judith Mendels, ‘Schetsen’ en ‘Flitsen uit Westerbork’, geschreven rond 1945/1946, en (waarschijnlijk van iemand anders, uit de oorlog) ‘De vrouw in het concentratiekamp’, IISG, Archief Mendels-Stokvis, inv.nr. 126, brieven uit Westerbork aan vrienden, inv.nr. 195, brief naar Theresienstadt (naar moeder), inv.nr. 196, brieven uit Westerbork aan vrienden, inv.nr. 198.

Ed van Thijn, *Judy/Judica*, (Amsterdam: Atlas Contact 2006).

MONTEZINOS, SALOMON LEVY (SALLY) (DEN HAAG 6 MEI 1924 - 30 NOVEMBER 1943 DOROHUCZA)

Sally Montezinos woonde in het Leids Weeshuis en kwam samen met de andere weeskinderen op 18 maart 1943 naar Westerbork. Daar was hij geïnterneerd tot 4 mei 1943, toen de hele groep op transport ging naar Sobibor. Sally werd tewerkgesteld in Dorohucza, waar hij uiteindelijk stierf.

Bron:, brieven en briefkaarten van kinderen uit het Joods weeshuis te Leiden aan de familie Stoffels, 23 maart 1943 - 9 september 1943, NIOD, 250i, inv.nr. 892.

MOOLHUIZEN-PELLE, JOHANNA CHRISTINA (ANNIE) (10 AUGUSTUS 1940 BUSSUM - ?)

Annie Pelle was nog maar een kleuter toen zij naar Westerbork werd gestuurd. Ze groeide op in een weinig bemiddeld gezin. Op 8 augustus 1944 kwam zij in Westerbork aan om op 1 september weer te worden vrijgelaten. Haar vader was niet-joods, waardoor zij en haar moeder Sara Pelle-Krant (10 december 1901) en haar zusje Betje (13 juli 1944) voortijdig uit het kamp werden ontslagen. Haar joodse familie werd op 3 september op transport naar Auschwitz gesteld en keerde niet terug.

Bron: Annie Moolhuizen-Pelle, 'In de deuropening', Hilversum, 1999, HCKW, RA 766.

NATHAN-COHN, AUGUSTE (26 JUNI 1901 GELSENKIRCHEN - ?)

Naaister Auguste Nathan Cohn vluchtte voor de oorlog vanuit Duitsland naar Spanje, maar toen daar de burgeroorlog uitbrak vluchtte ze naar Nederland. Haar man Paul Nathan (28 februari 1896 Viersen – 17 september 1943 Auschwitz) werd in november 1942 opgepakt, en kwam op 11 november in Westerbork. Zijzelf kwam op 28 februari 1943 in het kamp terecht, waar zij en haar familie nog zeven maanden konden blijven. Op 14 september 1943 gingen zij op transport naar Auschwitz, alleen haar oudste zoon (Kurt Nathan 16 december 1925 Düsseldorf – bevrijd in Westerbork, waar hij al vanaf 11 november 1942 verbleef) bleef achter, omdat hij ziek was. Haar man en andere zoon (Herbert Nathan 3 december 1929 Düsseldorf – 17 september 1943 Auschwitz) kwamen om in Auschwitz, Auguste overleefde de oorlog.

Bron: Sustl Nathan-Cohn, '1935-1945', 'Roermond, 7 januari, 1946', HCKW, DO 23, inv.nr. 3365.

OESTREICHER, FELIX HERMAN (19 MEI 1894 KARLSBAD – 9 JUNI 1945 TRÖBITZ)

Arts Felix Oestreicher vluchtte met zijn Nederlandse vrouw Gerda Margarethe Oestreicher-Laqueur (9 januari 1906 Heidelberg – 31 mei 1945 Tröbitz) en twee dochters (Anna Beate, 8 oktober 1934 Karlsbad en Maria Ernestine Ida, 27 februari 1936 Karlsbad) in 1938 naar Nederland. Het gezin was geïnterneerd in Westerbork van 4 november 1943 tot 15 maart 1944, toen zij werden doorgestuurd naar Bergen Belsen. In Westerbork was Felix werkzaam als arts, net als in Amsterdam in de Hollandsche Schouwburg.

Felix begon zijn dagboek op de dag van hun aanhouding, 1 november 1943, en eindigde zijn aantekeningen enkele weken voor zijn dood op 9 juni 1945, vlak na hun bevrijding in Tröbitz. De aantekeningen waren kort en zakelijk van aard. Het dagboek hield hij bij in een voorgeprinte agenda.

Bron: Felix Hermann Oestreicher, (herausgegeben von Maria Goudsblom-Oestreicher und Erhard Ro Wiehn), *Ein jüdischer Arzt-Kalender. Durch Westerbork und Bergen-Belsen nach Tröbitz Konzentrationslager-Tagebuch 1943-1945*, (Konstanz: Hartung-Gorre Verlag 2000).

OOSTEN-JAKOBS, JO(HANNA) VAN ZIE STERN, FAMILIE

OTTENSTEIN, HANS SIMON (14 APRIL 1902 NÜRNBERG – DECEMBER 1986 NEW YORK)

Hans Ottenstein was jurist en koopman. In de jaren dertig vluchtte hij naar Nederland waar hij in Den Haag, later Hilversum kwam te wonen. Ook zijn ouders Julius Ottenstein (26 april 1874 Furth – 3 juni 1943 Groningen en Karoline Marie Forchheimer 25 april 1880 Nürnberg) kwamen naar Nederland. Hans was geïnterneerd in Westerbork van 29 januari 1942 tot en met de bevrijding. Zijn ouders kwamen 8 november 1942 in het kamp, waar zijn vader stierf. Zijn moeder ging 18 januari 1944 naar Theresienstadt en overleefde daar de oorlog. Hans trouwde in Westerbork met de gescheiden Hildegard Ottenstein-Sachs (17 oktober 1914 Breslau). Hans werd leider van de *Antragstelle* en daarmee één van de meeste invloedrijke mensen in Westerbork. Na de oorlog stelde hij een persoonlijke verslag op voor het RIOD over Westerbork, waarvoor hij als wetenschappelijk medewerker was aangesteld. Kerkelijke gezindte: NI.

Bron: Hans Ottenstein, 'Lager Westerbork, een persoonlijk verslag', rond 1950, NIOD, 250i, inv.nr. 510.

PRAAG, CHARLOTTE VAN ZIE VAN CLEEF-VAN PRAAG, FAMILIE

PENHA-BLITS, MIRJAM (5 JUNI 1916, AMSTERDAM - 2004)

De jonge Amsterdamse Mirjam Blits werd op 25 februari 1943 opgepakt samen met haar man Eddy (Elias Penha 24 januari 1912 Amsterdam – 13 maart 1943 Sobibor). Op 6 maart 1943 kwamen zij in Westerbork en op 10 maart 1943 volgde het transport naar Sobibor. Alleen Mirjam keerde terug.

Bron: Mirjam Blits, *Auschwitz 13917, hoe ik de Duitse concentratiekampen overleefde*, (Amsterdam/Brussel: Elsevier 1961; oorspronkelijk 1945). Heruitgave 2012, Just Publishers onder de titel *Auschwitz 13917*.

PHILIPS, SUSANNA (SUZE) (25 JUNI 1926 AMSTERDAM – 9 JULI 1943 SOBIBOR)

Suze Philips kwam met vader Jacob Philips (8 augustus 1900 Amsterdam – 9 juli 1943 Sobibor) winkelbediende en expeditieknecht, en moeder Betsy Philips Sealtiel (20 oktober 1903 Amsterdam – 9 juli 1903 Sobibor) huisvrouw, en zusjes Beppie (26 augustus 1938 Hilversum – 9 juli 1943 Sobibor) en Jeanette (20 juli 1928 Amsterdam – 9 juli 1943 Sobibor) naar Westerbork, waar ze van 30 maart tot 6 juli 1943 was geïnterneerd. Haar broer Meijer (15 augustus 1922 Amsterdam – 30 november 1943 Dorohusk) ging naar Vught en later door Westerbork naar Sobibor. In Sobibor werd de hele familie Philips bij aankomst vermoord.

Bron: twee briefkaartjes aan vriendin Ali van de Rijst, HCKW, DO 95, inv.nr. 48-3.

POLAK, SOPHIA (FIA) (21 MEI 1929 AMSTERDAM – ?)

Sophia Polaks vader Isaac (30 januari 1900 Amsterdam – 15 oktober 1944 Kdo Glewitz) had een kleermakerij in Amsterdam. Op 24 maart 1944 werd Sophia in Westerbork geïnterneerd samen met haar vader en moeder Catharina Lisser (28 december 1900 Amsterdam -). Haar zus Margaretha (27 mei 1927 Amsterdam – 7 februari 1946 Bussum) kwam op 9 juni 1944 in Westerbork en werd op 31- juli 1944 naar Bergen Belsen gedeporteerd. Sophia ging met haar

ouders op 5 april op transport naar Auschwitz. Zij, haar moeder en zus overleefden de oorlog, al stierf haar zus al in 1946.

Bron: Fia Polak, *Oorlogsverslag van een 16-jarig joods meisje*, (Amsterdam: Kolenoe 1995). Oorspronkelijk in Opzij verschenen in 1981; gebaseerd op dagboeken en in 1946 gemaakte aantekeningen.

POLAK, JAAP (31 DECEMBER 1912, AMSTERDAM – ?)

Jaap Polak groeide op in een zionistisch, joods-orthodox gezin. Hij was belastingadviseur op kantoor bij zijn vader en getrouwd, al was het huwelijk feitelijk al voorbij voordat hij in Westerbork werd geïnterneerd. Bij de JHBS was hij hoofdadministrateur en assistent accountant bij het Joodsch Weekblad in 1941, ook was hij de hoofdadministrateur op de Joodse scholen (JR-kaart). Vanwege de oorlog bleven hij en Manja (Pribludni 15 januari 1919 Uman - 1995) nog bij elkaar. (Zij was *gesperrd* wegens haar functie bij de weermacht). In Westerbork leerde hij Ina Soep (zie *Soep, Catharina*) kennen met wie hij een relatie aanging. Lange tijd was Jaap werkzaam op de school. Hij was geïnterneerd van 20 juni 1943 tot 15 februari 1944, toen hij op transport ging naar Bergen-Belsen. Hij werd bij Tröbitz bevrijd. Na de oorlog scheidde hij van zijn eerste vrouw, trouwde Ina en emigreerde naar de Verenigde Staten waar hij een gezin stichtte. Jaap was de broer van Lies Polak (zie *Auerbach-Polak, Elisabeth*). Kerkelijke gezindte: Israëlitisch.

Bron: Jaap Polak en Ina Soep, Ariane Zwiers (bezorging en vertaling), *Tussen de barakken, liefdesbrieven in Westerbork en Bergen-Belsen*, (Laren, Verbum 2006), brieven geschreven aan elkaar in de kampen, met herinneringen en commentaar, eerder verscheen een selectie in het Engels, (Scarsdale 2000).

ROOD, COENRAAD (12 AUGUSTUS 1917 AMSTERDAM – 1 OKTOBER 2011 WHITE OAK/SPRINGHILL, TEXAS VS)

Coen Rood was een Amsterdamse kleermaker en kwam op 3 oktober uit werkkamp Conrad in Westerbork terecht. Daar verbleef hij tot zijn transport naar Auschwitz op 2 november 1942. Coen verliet de trein bij Kosel en doorliep verschillende kampen, zoals Gleiwitz, Mauthausen, Flossenburg, Natzweiler, en werd uiteindelijk in Zuid-Beieren bevrijd. Zijn vrouw Elisabeth Kooperberg overleefde de oorlog in de onderduik; het echtpaar emigreerde naar de Verenigde Staten.

Bron: Coenraad Rood, 'Westerbork', in: Jacques Presser, *Nacht der Girondijnen*, (Amsterdam: J.M. Meulenhoff 1965), 83-127, hoofdstuk uit een groter verslag: HCKW, DO 312, inv.nr. 3777.

Zijn net naoorlogse memoires werden ten slotte gepubliceerd: Coenraad Rood, *Onze dagen: herinneringen aan de Jodenvervolgung*, (Amsterdam: Boom 2011). Aangezien dit na boek 2010 is gepubliceerd, is deze versie niet in het onderzoek meegenomen.

ROSEBOOM, ALEXANDER (12 OKTOBER 1926 AMSTERDAM – 3 MAART 1998 AMSTERDAM)

Alexander Roseboom zat op de HBS, zijn vader had een eigen zaak, een groothandel in jute. In de oorlog werd Alexander loopjongen bij de JR ('geldelijk beheer JR' aldus zijn JR-kaart). Ook vader Abraham Roseboom (14 juni 1898 Groningen – 1 december 1947) werkte voor de JR als chef schoonmaakdienst in de schoolgebouwen. Moeder Karolien Roseboom-Koekoek (31 juli 1900 Groningen) was vrijwillig armenbezoekster (net als Abraham), en *gesperrd* op haar mans functie. Het gezin was in Westerbork geïnterneerd van 29 september 1943 tot 15 februari 1944, toen zij op transport naar Bergen-Belsen werden gesteld. Met het uitwisselingstransport van 21 januari 1945 vertrokken zij naar Zwitserland. Op 10 juli 1945 vertrok de familie uit Algiers naar Nederland. Kerkelijke gezindte NI.

Bron: Alexander Roseboom, 'Jood', 15 januari 1989, HCKW, DO 488, inv.nr. 6469.

MOUWES-ROOZENDAAL, GRETHA (27 NOVEMBER 1914 AMSTERDAM)

Gretha Mouwes-Roozendaal was in Westerbork geïnterneerd (vanuit de onderduik opgepakt) van 17 november 1943 tot 3 maart 1944. Haar man Henri Jacques Mouwes (26 maart 1911 Amsterdam –10 augustus 1942 Auschwitz) was al eerder gedeporteerd. Hun kind Juliette Seline was ondergedoken. Gretha ging op transport naar Auschwitz en overleefde de oorlog.

Bron: memoires 1989, HCKW, SRA 1835.

SIMCHA RABBIE-ACOHEN ZIE ACOHEN, FAMILIE

SALOMONSON, LION (7 JULI 1930 OSNABRÜCK – 21 MEI 1943 SOBIBOR)

Lion Salomonson, zijn ouders Friedrich Salomonson (Nordhorn 16 december 1897 - Sobibor 21 mei 1943) zijn moeder Esther Philips (Winterswijk 25 maart 1895 - Sobibor 21 mei 1943) en zijn zusje Hanni Bertel (Nordhorn 29 februari 1932 - Sobibor 21 mei 1943) waren voor de oorlog uit Duitsland gevlucht. De twee kinderen woonden bij hun oom en tante De Bruin aan de Voorstraat in Hardenberg. Oom Rudolf was drukker en uitgever. Lion kwam op 4 oktober 1942 in Westerbork aan en vertrok op 18 mei 1943 met zijn oom en tante en familie uit Westerbork naar Sobibor, waar hij bij aankomst werd vermoord.

Bron: brief van Lion Salomonson aan Sipke Sipkema van 23 oktober 1942, HCKW, DO 474, inv.nr. 5716-1.

SAMSON, MAX ZIE STERN, FAMILIE

SAMSON, SIEGFRIED (SIGI) (1 OKTOBER 1926 LEIPZIG - ?)

Siegfried Samson vluchtte in de zomer van 1938 met zijn ouders en broer (Manfred Samson, 2 december 1923 Leipzig, trouwde in Westerbork) uit Duitsland. Het gezin verbleef in verschillende vluchtelingenkampen. Vanaf 22 juni 1940 waren zij in Westerbork geïnterneerd, en zodoende *Alte Insassen*. In het kamp werd zusje Marion Mirjam geboren, maar overleed ook snel (22 januari 1943 – 31 januari 1943). Met ouders Josef Samson, koopman in textiel (20 juni 1899 Lodz), en moeder Zerline Samson-Hölzer (28 maart 1902

Leipzig) bleef Siegfried in Westerbork tot aan de bevrijding. Siegfried was zeer actief in de *Schülerkreis*. Na de oorlog emigreerde het gezin naar Haifa Israël. Kerkelijke gezindte: NI.

Bron: begeleidende brief bij de *Schülerkreischronik*, 2000, die Siegfried aan het HCKW schonk, HCKW, SRA 1526.

SANTCROSS, JACK (27 DECEMBER 1934 AMSTERDAM - ?)

Vader Jacques (18 november 1911 Amsterdam) was diamantslijper, moeder Marion Santcross-Abas (18 januari 1907 Amsterdam) werkte bij de administratie van de Bijenkorf, zij was *gesperrd* wegens haar echtgenoot. Jacques Santcross werkte voor de JR als electricien NIZ, en was daardoor *gesperrd*. Jack en zijn ouders waren in Westerbork geïnterneerd van 17 april 1943 tot hun transport van 11 januari 1944 naar Bergen Belsen. Het gezin werd bij Tröbitz bevrijd, op 23 april 1945 en emigreerde naar Engeland. Jack studeerde Nederlands en vertaalde onder andere Abel Herzbergs dagboek uit Bergen Belsen *Tweestromenland* in het Engels. Kerkelijke gezindte: PI.

Bron: Jack Santcross, brief aan HCKW van 22 november 1990, waarin hij op vragen ingaat, HCKW, DO 566, inv.nr. 6746.

SHELVIS, JULES (7 JANUARI 1921 AMSTERDAM)

Jules Schelvis kwam uit een arm milieu en was werkzaam in een drukkerij als typograaf. Samen met zijn vrouw Rachel Borzykowski (2 maart 1923 Amsterdam – 4 juni 1943 Sobibor) en schoonfamilie kwam hij in Westerbork aan op 26 mei 1943. Daar verbleef hij minder dan een week, tot zijn deportatie van 1 juni 1943 naar Sobibor. Zijn vrouw en haar familie werd direct vermoord, Jules werd tewerkgesteld. Als enige van zijn familie overleefde hij de oorlog. Na zijn pensionering ging hij zich verdiepen in zijn en zijn familie's kampgeschiedenis, in het bijzonder van vernietigingskamp Sobibor, waarover hij een standaardwerk schreef en waarvoor hij in 2008 een eredoctoraat kreeg van de UvA.

Bron: Jules Schelvis, *Binnen de Poorten: een authentiek relaas van twee jaar Duitse concentratiekampen 1943-1945*, (Bussum: De Haan 1982).

Jules Schelvis, *Vernietigingskamp Sobibor*, (Amsterdam: De Bataafsche Leeuw 1994).

SCHLESINGER, KURT (17 DECEMBER 1902 SCHMALKALDEN – 1964 VS)

Kurt Schlesinger was werktuigkundige en koopman en vluchtte met zijn vrouw Thea Francis Klein (3 januari 1913 Nürnberg) in 1939 naar Nederland. Samen met zijn vrouw was hij geïnterneerd in Westerbork van 27 februari 1940 tot aan de bevrijding. Als *Erste Dienstleiter* bekleedde hij de hoogste mogelijke positie in de organisatie en had daarmee zowel invloed op wie er op de transportlijsten kwam te staan als andere interne zaken. Op 18 juli 1945 werd de familie Schlesinger ontslagen uit Westerbork. Kerkelijke gezindte: NI.

Bron: Kurt Schlesinger, 'Gegensätze zwischen deutschsprachlichen und hollaendischen Juden' en 'Persoenlicher Bericht ueber die Organisation des Lagers Westerbork und die Gesichtspunkte, aus denen sie entstanden ist', gedateerd 15 juni 1946, NIOD, 250i, inv.nr. 511.

SCHLIESSER, HERMAN (30 MAART 1907 OOSTENRIJK – 10 APRIL 1979 AMSTERDAM)

Herman Schliesser kwam met zijn vrouw Margarete Neumann (20 juli 1904 Berlijn) en kind (Karl Michael 28 juni 1938 Berlijn) uit Berlijn, waar hij werkzaam was als klerk in een fabriek (modetekenaar, aldus zijn JR-kaart). In 1939 vluchtte het gezin naar Nederland. Via verschillende vluchtelingenkampen kwamen zij op 27 februari 1940 in Westerbork terecht waar zij bleven tot aan de bevrijding. Als *Alte Insasse* was Herman onder meer werkzaam als verbindingsman tussen Gemmeker en het kamp en als *Oberleiter* van de *Gesamtindustrie*. Kerkelijke gezindte: NI.

Bron: Herman Schliesser, 'Fuenf Jahre Westerbork', 1957, getuigenis opgenomen door de *Wiener Library*, Londen, HCKW, RA 1103.

SCHRIJVER-JACOBS, FLORA/VAN PRAAG-JACOBS FLORA (14 JUNI 1923 NIJMEGEN)

Flora Schrijvers vader was beroepsmilitair en had een stoffenzaak. Zij was geïnterneerd van 30 maart 1943 tot 7 september 1943. Op 30 april 1943 trouwde Flora met Emanuel Van Praag (16 oktober 1906 München-Gladbach – 1945 Midden Europa), handelaar in machinerieën. Ze ging op transport naar Auschwitz, waar ze als accordeoniste een plekje in het kamporkest kreeg. Na de oorlog trouwde ze opnieuw.

Bron: Mirjam Verheijen (Flora Schrijver), *Het meisje met de accordeon. De overleving van Flora Schrijver in Auschwitz-Birkenau en Bergen-Belsen*, (Utrecht: Scheffers 1994).

SCHROOT, WILLEM (14 MEI 1933 AMSTERDAM - ?)

Vader Marcus (3 juli 1891 Amsterdam) werkte bij het stadhuis, moeder (Johanna Polak 14 november 1897 Hoorn) was voor haar huwelijk coupeuse. Het protestantse gezin met drie zoons was geïnterneerd van 20 mei 1943 tot 4 september 1944, toen ze met de gedoopte joden naar Theresienstadt werden gevoerd, waar ze werden bevrijd. Willem Schroots broers waren Henri Thierry (18 oktober 1929 Amsterdam) en Philip Max (12 maart 1931 Amsterdam). (Zie ook *Schroot-Polak, Johanna*.)

Bron: Willem Schroot, herinneringen, 1993, HCKW, Do 1120, inv.nr. 10043-05.

SCHROOT POLAK, JOHANNA (14 NOVEMBER 1897 HOORN - ?)

De gedoopte Johanna Schroot-Polak was voor de oorlog coupeuse, getrouwd met Marcus (3 juli 1891 Amsterdam) en had drie zoons (zie *Schroot, Willem*). Haar man werkte op het stadhuis voor zijn ontslag. Met haar gezin was Johanna in Westerbork geïnterneerd van 20 mei 1943 tot 4 september 1944. Met de groep gedoopte joden werd het gezin naar Theresienstadt gevoerd, waar ze werden bevrijd.

Bron: Johanna Schroot-Polak, 'Mijn herinneringen aan Westerbork en Theresienstadt', 1977, HCKW, DO 1120, inv.nr. 10043-01.

Johanna Schroot-Polak, 'Levensbeschrijving van Johanna Schroot-Polak vanaf haar geboorte tot 22 juni 1988, opgedragen aan Jolien, mijn kleindochter', HCKW, DO 1120, inv.nr. 10043-02.

SCHÜLERKREISCHRONIK (MEERDERE AUTEURS)

Door de leden van de *Schülerkreis* werd van iedere bijeenkomst een zogenaamd *Protokol* gemaakt. Al deze *Protokolle* werden samen gebundeld in de *Chronik*. Fritz Buchhalter schreef direct na de oorlog een epiloog. Sigi Samson voorzag de *Chronik* van voetnoten, toen hij deze in 2004 naar het HCKW opstuurde.

Bron: *Schülerkreischronik*, 1940-1946, HCKW, RA 1526.

SCHWARZ, MANFRED (FRED) (31 OKTOBER 1923 WENEN – 5 JANUARI 2012 BADHOEVEDORP)

Fred Schwarz groeide op in Wenen in een liberaal-joods gezin uit de hogere middenklasse. In 1938 vluchtte Fred naar Nederland, zijn broer achterna. De toen vijftienjarige werd ondergebracht in verschillende vluchtelingentehuizen (voor jongeren), waaronder het Dommelshuis in Eindhoven. Vanaf (27 maart 1940 volgens de registratiekaart) 5 juli 1940 werd hij met zijn broer Fritz (5 november 1920 Wenen) in Westerbork geïnterneerd, waar hij als *Alte Insasse* verbleef tot zijn transport naar Theresienstadt op 4 september 1944. Vandaar ging Fred door naar Auschwitz en werd na verschillende werkkampen bevrijd. Ook zijn broer overleefde de oorlog. De relatie die hij in Westerbork kreeg met Barnevelder Klara Aleida van Leeven (Carry) (24 januari 1923 Weert), resulteerde na de oorlog in een huwelijk.

Bron: Fred Schwarz, *Treinen op dood spoor*, (Amsterdam: De Bataafsche Leeuw 1995).

Fred Schwarz, *Züge auf falschem Gleis*, (Wien: Verlag der Apfel 1996), vertaling van *Treinen op dood spoor*.

Interview met Fred Schwarz op 3 maart 2008, transcriptie op aanvraag.

SIEGEL, PAUL W.J. (28 JANUARI 1924 DÜSSELDORF)

In 1933 vluchtte Paul Siegel uit Düsseldorf, waar zijn religieuze familie een poelierwinkel had. In Oosterbeek en Arnhem bouwden de Siegels een nieuw bestaan op, al werd dat economisch steeds moeilijker naarmate de oorlog dichterbij kwam. Paul kwam in aanraking met het zionisme en kreeg een plek bij de Deventer vereniging voor Palestina-pioniers. Na een oproep voor een werkkamp dook hij onder, tot hij werd opgepakt en in eerste instantie als strafgeval op 26 november 1942 in Westerbork terecht kwam. De Palestina-pioniers hielden hem overeind. Met hulp van de Westerweelgroep ontsnapte hij op 1 februari 1944. Hij ontvluchtte Nederland om via allerlei omzwervingen in Palestina aan te komen.

Bron: Paul Siegel, Dafna Hoexter (vertaler), *Locomotieven trekken wagons, 1933-1945*, (Westerfoort: Van Gruting 2000; uit het Ivriet, Shaul Sagiv 1997).

SILTEN, GABRIELE (S.) (30 MEI 1933 BERLIJN - ?)

Gabriele Silten groeide op in een geassimileerde familie. Haar vader Fritz Israel (16 februari 1904 Berlijn - 1980) was apotheker. Moeder Ilse Teppich (23 februari 1909 Berlijn – februari 1977) zorgde voor het gezin. In 1938 vluchtten zij naar Amsterdam waar Gabriele naar school ging tot ook in Nederland de oorlog uitbrak. Haar moeder stond geregistreerd als bontwerker en zodoende was de familie voor een tijd *gesperrd* tot ook zij werden opgeroepen voor

Westerbork op 20 juni 1943. In Westerbork verbleef Gabriele met haar ouders tot hun transport naar Theresienstadt van 18 januari 1944. Daar overleefde de familie de oorlog. In 1959 emigreerde Gabriele naar de Verenigde Staten waar zij hoogleraar vreemde talen aan Pasadena City College werd.

Bron: Gabriele Silten, *Between Two Worlds. Autobiography of a Child Survivor of the Holocaust*, (Santa Barbara: Fithian Press 1995).

SIMMEREN, BERNHARD (31 AUGUSTUS 1897 GRONINGEN – 21 SEPTEMBER 1979 EELDE)

Bernhard Simmeren was koopman, getrouwd met Grietje Simmeren-Polak (17 januari 1896 Den Haag – 19 oktober 1942 Auschwitz) en had drie kinderen: Benjamin (14 augustus 1923 Groningen – 7 augustus 1944 Blechhammer), Betty (6 oktober 1927 Groningen – 19 oktober 1942 Auschwitz), en Ephraim (15 maart 1921 Groningen – 9 augustus 1944 Blechhammer). Bernhard kwam met zijn gezin op 3/5 oktober in Westerbork aan vanuit de werkkampen en werd op 16 oktober op transport gesteld richting Auschwitz. Bij Cosel werd hij gedwongen uit te stappen; zijn familie ging door naar Auschwitz en werd bij aankomst vermoord, op zoon Ephraim na die in 1944 stierf. Bernhard ging naar Sakrau en doorliep verschillende werkkampen tot hij in Flossenburg werd bevrijd.

Bron: verslag van B. Simmeren, net naoorlogs, NIOD, 250d, inv.nr. 841.

SKIZZE ÜBER MEINEN BISHERIGEN AUFENTHALT IN WESTERBORK (ANONIEM)

De gedoopte Duits-joodse vrouw was waarschijnlijk al vroeg – wellicht ook in het vluchtelingenkamp – in Westerbork geïnterneerd toen zij haar verslag rond eind 1942 schreef.

Bron: ‘Skizze über meinen bisherigen Aufenthalt in Westerbork’, NIOD, 250i, inv.nr. 494.

SOEP, CATHARINA (INA) (3 JANUARI 1923 AMSTERDAM - ?)

Ina Soep groeide op in een welgestelde, joods-orthodoxe familie. Haar vader Abraham (17 april 1892 Amsterdam) was diamantair en had later een belangrijke functie bij de JR. Ze volgde les aan een Montessori-school en bracht in 1939 een tijd door in Engeland om Engels te leren spreken. Na haar examen begon ze aan een secretaresse-opleiding. Haar vriendje Rudi Acohen werd opgepakt, maar pas na de oorlog leerde Ina wat er van hem was geworden. In mei 1942 verbleef de familie vijf weken in de Joodsche Schouwburg, maar werd weer vrijgelaten nadat één van de voorzitters van de JR persoonlijk voor hen had ingestaan. Op 30 mei 1943 werd de familie alsnog opgepakt en kwam Ina met haar vader en moeder Tonie Frederika Kaufmann (8 december 1895 Amsterdam) als één van de laatsten in Westerbork, waar ze tot haar deportatie naar Bergen-Belsen op 19 mei 1944 verbleef. In Westerbork leerde ze Jaap Polak (Zie *Polak, Jaap*) kennen, een tien jaar oudere getrouwde man met wie ze een relatie kreeg. In de laatste dagen van de oorlog vertrok Ina vanuit Bergen Belsen op transport, maar werd niet ver van het kamp al spoedig bevrijd. In 1946 trouwde ze met een inmiddels gescheiden Jaap en samen bouwden ze een nieuw leven op in de Verenigde Staten. Eén broer Benjamin (2 maart 1919 Amsterdam – 30 augustus 1941 Mauthausen) overleefde de oorlog niet. Zus Jozette Soep (13 augustus 1924 Amsterdam) overleefde de oorlog wel.

Bron: Jaap Polak en Ina Soep, Ariane Zwiers (bezorging en vertaling) *Tussen de barakken, liefdesbrieven in Westerbork en Bergen-Belsen*, met herinneringen en commentaar, (Laren: Verbum 2006; eerder verscheen een selectie in het Engels, Scarsdale 2000).

SPANJAARD, BARRY ALFRED (16 AUGUSTUS 1929 VS – MAART 1998 VS)

Barry Spanjaard was geboren in de Verenigde Staten maar groeide op in Nederland. Met zijn ouders Alfred Bernard (28 juli 1903 Amsterdam), makelaar in oude en moderne kunst, en Abigaël Rozeboom (30 november 1901 Amsterdam) was Barry in Westerbork geïnterneerd van 8 april 1943 tot en met 1 februari 1944, toen zij naar Bergen Belsen werd gevoerd. Uiteindelijk werd het gezin uitgewisseld op basis van Barry's Amerikaanse paspoort. Ze gingen op transport naar St. Gallen op 21 januari 1945. Barry's vader overleed uitgeput op 10 februari 1945, Barry en zijn moeder gingen naar de Verenigde Staten. Kerkelijke gezindte: NI.

Bron: Barry Spanjaard, *Don't fence me in! An American Teenager in the Holocaust*, (Los Angeles: B & B Publishers 1981; oorspronkelijk geschreven ca. 1946).

SPIER, HARRY (7 JUNI 1925 DEN HAAG – 7 MEI 1943 SOBIBOR)

Harry Spier woonde in het Leids Weeshuis en kwam samen met de andere weeskinderen op 18 maart 1943 naar Westerbork. Daar was hij geïnterneerd tot 4 mei 1943, toen de hele groep op transport ging naar Sobibor, waar hij bij aankomst werd vermoord.

Bron: brieven en briefkaarten van kinderen uit het Joods weeshuis te Leiden aan de familie Stoffels, 23 maart 1943 - 9 september 1943, NIOD, 250i, inv.nr. 892.

STAHL, ARTHUR (ABRAHAM) (10 JUNI 1933 DEN HAAG - ?)

Abraham (Op zijn JR-kaart staat 'Arthur') Stahl kwam in december 1942 met zijn moeder Jacket Stahl-Dachs (24 mei 1912 Lemberg), broertje Jozef Israël (6 oktober 1940 Den Haag) en zusje Charlotte (6 april 1935 Den Haag) naar Westerbork. Zijn vader Ignacz (31 maart 1911 Maramarossziget – 31 december 1942 Auschwitz), melkboer, was op 17 september 1942 (andere gegevens noemen een datum van 11 februari 1942, maar dit lijkt mij onjuist) in het kamp gekomen en werd op 18 september 1942 naar Auschwitz gedeporteerd. Op de *Community Joods Monument* staat te lezen (opmerking van Aline Pennewaard: <http://www.communityjoodsmonument.nl/person/217424/nl>) dat het hele gezin was gearresteerd geweest bij een speciale razzia van joden van Roemeense en Hongaarse afkomst. De rest van de familie mocht thuisblijven, omdat het jongste zoontje erg ziek was en een dokter hiervoor een attest afgaf. Abraham schrijft zelf dat de *Weinreb-Sperre* die zijn vader voor veel geld had gekocht, hen voor lange tijd van transport bewaarde; de familie kreeg een blauw stempel op hun registratiekaart. Dit mocht zijn vader echter niet baten. Volgens de *Community Joods Monument* kregen Abraham, zijn moeder en broertje en zusje vervolgens papieren uit Zwitserland waaruit bleek dat ze de Roemeense nationaliteit hadden (die ze overigens niet echt bezaten, want het gezin was statenloos). Op grond van deze papieren mochten zij in Westerbork blijven tot aan hun transport op 5 april 1944 naar Ravensbrück.

Vandaar ging het gezin door naar Bergen Belsen, waar ze werden bevrijd. Na de oorlog emigreerde Abraham naar Israël, waar hij het onderwijs in ging.

Bron: Abraham Stahl, 'Als kind in Westerbork', 1989, en brief aan Hans Colpa van het HCKW, 23 januari 1990, HCKW, DO 565, inv.nr. 6745, gezamenlijk één document.

STERN, FAMILIE

JENNY STERN (5 MEI 1926 ASSEN - ?)

LENY LOUISE STERN (12 NOVEMBER 1935 ASSEN – 23 APRIL 1943 SOBIBOR)

ABRAHAM ÄRON STERN (16 MAART 1893 ASSEN – 23 APRIL 1943 SOBIBOR)

FROUWIEN/VROUWGJE STERN-MAGNUS (27 APRIL 1896 EMMEN – 23 APRIL 1943 SOBIBOR)

MAX SAMSON (11 OKTOBER 1904 PARAMARIBO – 28 FEBRUARI 1943 AUSCHWITZ)

JO(HANNA) VAN OOSTEN-JAKOBS (27 MEI 1902 EMMEN – 24 SEPTEMBER 1943 AUSCHWITZ)

De zestienjarige liberaal-joodse Jenny Stern, opgegroeid in Assen waar haar vader een goedlopende damesmodezaak had, kwam op 29 augustus 1942 alleen in Westerbork aan, terwijl haar ouders in het ziekenhuis in Assen lagen en haar oudere zus Hetty was ondergedoken. Haar moeder en zusje arriveerden toen Assen werd leeggehaald op 3 oktober 1942; haar moeder werd snel weer ziek en onderging een operatie in Assen. Toen zij en haar man daarna samen in Westerbork kwamen op 16 april 1943, werden ze vier dagen later met hun jongste dochter op transport gezet naar Sobibor, waar ze bij aankomst werden vermoord. Jenny wist op 2/3 september 1943 te ontsnappen en overleefde de oorlog in de onderduik op acht verschillende adressen. Na de oorlog trouwde ze met een niet-joodse man en kreeg twee kinderen, een zoon (Niek) en een dochter. Max Samson kwam op 5 oktober 1942 in Westerbork aan en verbleef daar tot 8 december 1942 toen hij naar Auschwitz werd gedeporteerd. Jo van Oosten-Jakobs verbleef met haar kinderen in het kamp van 25 september 1942 tot 21 september 1943.

Bron: Niek van den Oord, *Het ontbreekt ons aan een goed adres: brieven en getuigenissen uit de jaren 1936-1945*, (Kampen: Kok 2000), brieven van Jenny en Leny aan ouders, Max Samson aan kennissen (een illegale brief van waarschijnlijk november 1942, want hij is afkomstig uit barak 37: op zijn kampkaart staat dat hij op 17 november in barak 37 woonde), Jo van Oosten-Jakobs aan haar ondergedoken zus en zwager.

STERN, SAMSOM (SAM) (5 MAART 1919 ASSEN - ?)

Sam Stern was dansleraar en musicus; zijn niet-orthodoxe ouders hadden onder meer een dansschool in Assen, die in de oorlog als lunchroom werd gebruikt. Hij was geïnterneerd van 18 augustus 1942 tot aan de bevrijding. Zijn vroegere contacten uit Assen met *Alte Insassen* hielpen hem aan een goed baantje in het ziekenhuis. Op 11 mei 1945 werd hij ontslagen. Kerkelijke gezindte: geen.

Bron: Sam Stern, *Ziekenbroeder in kamp Westerbork*, uit de serie 'Getuigen van Westerbork', (Veendam/Hooghalen: Herinneringscentrum Kamp Westerbork 2002).

STERTZENBACH, WERNER (4 APRIL 1909 MÜHLHEIM A/D RUHR – 10 JULI 2003 DÜSSELDORF)

De communistische Werner Stertzenbach vluchtte in 1933 uit Duitsland, ook vanwege zijn communistische achtergrond. Lange tijd was hij werkzaam in het Joodsche Werkdorp 'Nieuwesluis' in de Wieringermeerpolder. Hij werd opgepakt als illegale vluchteling, en zelfs nog tijdelijk terug aan Duitsland uitgeleverd. Vanaf 26 februari 1941 was hij in Westerbork geïnterneerd tot aan zijn vlucht op 21 september 1943 (in administratie van het kamp staat 25 september, kerkelijke gezindte: NI). In Westerbork was hij zeer actief in het verzet en hielp verscheidene mensen te ontsnappen. In Amsterdam dook hij onder en nam hij deel aan het joodse verzet tot aan de bevrijding. Zijn dochter Manja Pach speelde een belangrijke rol bij de inrichting van het voormalige kampterrein tot herinneringscentrum. Werner zelf bleef tot zijn dood zeer politiek geëngageerd.

Bron: Werner Stertzenbach, *Rood en jood*, (Hooghalen: Herinneringscentrum Kamp Westerbork 2005), brieven aan Manja Pach vanuit Westerbork, 'Vluchtbericht 21 september 1943', 'Verzet in het polizeiliches Durchgangslager Westerbork', geschreven net na de oorlog.

Werner Stertzenbach, 'Westerbork,' in of vlak na de oorlog geschreven verslag, NIOD, 250i, inv.nr. 494.

Westerbork bevrijd', HCKW, DO 1139, inv.nr. 10985-165, 'Westerbork', 14 pagina's, getypt, met aantekeningen in de kantlijn. inv.nr. 10985-168, eerder versies van 'Westerbork'.

In 2011 verscheen een biografie over Werner: Sophie Molema, *Beroep: gevangene. De lotgevallen van de Duitse Jood en communist Werner Stertzenbach in de jaren 1909 tot 1945*, (Nijmegen: De Duivelsberg 2012).

Ook schreef Werner onder het pseudoniem van Wilhelmus Sterk (7 januari 1901 Essen), koopman in handel, in het Duits over Westerbork en vooral de misstanden in het kamp. Wilhelmus Sterk, verslag, 1950, HCKW, RA 1707.

STIBBE, IZAK ISODOR JOZEF (4 JANUARI 1919 AMSTERDAM – ?)

Metaalwerker Izak Stibbe kwam op 3/5 oktober 1942 in Westerbork aan. Op 10 november 1942 ging hij op transport naar Auschwitz, maar werd bij Cosel uit het transport gehaald en naar St. Annaberg gevoerd. Hij doorliep verscheidene kampen en werd op 29 april 1945 bevrijd bij Allach.

Bron: Izak Stibbe, 'Mijn oorlogsverleden', 1997, HCKW, DO 634, inv.nr. 7538-02.

STOPPELMAN, EUGEN (19 NOVEMBER 1920 NORDENHAM - 20 JULI 1980 AMSTERDAM)

Eugen Stoppelman kwam op 2/3 oktober in Westerbork aan, vermoedelijk vanuit een werkkamp. Hij ging bijna direct, op 5 oktober, op transport richting Auschwitz, maar stapte gedwongen bij Cosel uit voor kamp Annaberg, en doorliep verschillende kampen voordat hij bij *Heinkel-werke* werd bevrijd. Na de oorlog werd hij directeur van de Emdévé Machinehandel in Amsterdam. Hij trouwde en stichtte een gezin.

Bron: Eugen Stoppelman, 'De dood ontsnapt', 23 oktober 1945, NIOD, 250d, inv.nr. 872.

STRAUS, JUDY (1933? -)

Judy Straus vluchtte met haar ouders uit Duitsland, ze was enig kind. In 1943 werd zij met haar ouders naar Westerbork gestuurd. In 1944 ging zij met haar ouders op transport. (Waarschijnlijk Theresienstadt of Bergen Belsen). Alleen zij en haar moeder overleefden de kampen.

Over Judy Straus kon ik verder geen aanvullende gegevens vinden. Haar egodocument is afkomstig uit het HCKW-archief van Jehudith Ilan-Onderwijzer (1933), zie *Ilan-Onderwijzer, Jehudith*. Wellicht is zij een vriendin of familielid. In het HCKW archief 'Een naam en een gezicht' komt wel een Judy Mary Lopes Cardozo voor, geboren in 1934. Zij werd in Bergen-Belsen bevrijd. Het is onduidelijk of dit de juiste persoon is. Het egodocument doet verder authentiek aan en geeft daarnaast belangrijke inzage in de beleving van een kindoverlevende. Om die reden heb ik het opgenomen in het bronnencorpus.

Bron: Judy Straus, 'Disillusionment', 2001, HCKW, RA 1839.

SULZBACH-SELIGMANN, ANNY (30 JULI 1914 SPEYER - ?)

Anny Sulzbach-Seligmann ging naar het gymnasium en later naar een kostschool in Engeland. Ze trouwde voor de oorlog met Jacob Sulzbach (22 september 1904 Frankfurt am Main) en werd huisvrouw en moeder van Evelyn Charlotte (15 juli 1938 Amsterdam). Al voor de oorlog vluchtte het echtpaar naar Nederland. Op 12 maart 1944 werden ze opgepakt en via de Hollandsche Schouwborg naar kamp Vught gestuurd. Op 6/8 juni 1943 kwamen ze in Westerbork aan, vanwaar ze werden gedeporteerd naar Bergen Belsen op 15 februari 1944. Op 22 januari 1945 vertrok het gezin uit Bergen-Belsen om aan de Zwitserse grens te worden uitgewisseld. Ze bereikten de grens niet, maar kwamen in kamp Biberach, een interneringskamp. Op 1 mei volgde de bevrijding. Omdat ze statenloos waren, werden ze aanvankelijk niet toegelaten in Nederland. Pas op 31 januari 1946 kwamen Anny, Jacob en Evelyn Sulzbach terug in Amsterdam.

Bron: Anny Sulzbach, *Eine Deutsche Jugend Speyer-Bergen-Belsen, Lebensgeschichte von Anny Sulzbach*, Schriftenreihe der Stadt Speyer, band 9 (Speijer: Stadtverwaltung Speyer 1998).

TAUBER, FRITZ I. (3 NOVEMBER 1906 WENEN - 2004)

Fritz Tauber vluchtte samen met zijn vrouw Helene Bueks (11 oktober 1908 Wenen) in 1938 uit Oostenrijk. Daar werkte hij als constructeur in een fabriek voor transformatoren. Op 18 november 1942 werd het echtpaar opgepakt, maar zij bleven maar één dag in het kamp dankzij hulp van buitenaf. Op 20 november 1942 werden zij 'entlassen' en doken meteen onder tot aan de bevrijding.

Bron: Fritz Tauber, *Rondom Westerbork*, (Hooghalen: Herinneringscentrum kamp Westerbork 2004), verslag geschreven tijdens de onderduik.

TAUBES, ISRAEL IMMANUEL (5 APRIL 1887 SLOBODA - 1990)

Israël Taubes, inspecteur in verzekeringen en advocaat, vluchtte met zijn vrouw Salome/Sali Sara Sommer (29 augustus 1891 Jaroslau) en twee dochters, Thamar (14 juli 1922 Wenen) en

Uriel (23 december 1926 Wenen) voor de oorlog naar Nederland. Het gezin stond op de Palestinalijst. Israël werkte sinds december 1941 bij de JR als leider van het voorlichtingsbureau (zie JR-kaart) en het gezin was door diens functie lange tijd *gesperrd*. (Bijzonderheden: positief Joods, wat inhoudt dat men geregistreerd lid van de Liberale Joodse Gemeente was). Israël en zijn gezin kwamen naar Westerbork op 29 september 1943 tot aan hun transport naar Bergen Belsen van 11 januari 1944, vanwaar het gezin werd uitgewisseld naar Palestina.

Bron: Israel Taubes, 'The persecution of the Jews in Holland, 1940-1945', 1945, NIOD, 250i, inv.nr. 514.

THIJN, EDUARD VAN (16 AUGUSTUS 1934 AMSTERDAM)

Ed van Thijns vader Salomon van Thijn (2 juli 1908 Amsterdam) zat in de handel, het gezin woonde in de Rivierenbuurt in Amsterdam. Twee maal is de jonge Eduard geïnterneerd geweest in Westerbork. De eerste maal was van 20 juni 1943 tot 21 juli 1943, samen met zijn moeder Sara van Thijn-Swart (9 januari 1911). Door middel van een list wist zijn vader hen tijdig te bevrijden. Daarna werd Eduard naar de eerste van achttien onderduikadressen gebracht tot hij op 26 november werd verraden en opgepakt. Hij werd gevangen gezet in het Huis van Bewaring te Zwolle tot zijn transport naar Westerbork op 25 januari 1945. Daar bleef hij tot de bevrijding. Zijn ouders overleefden de oorlog in de onderduik; zij scheidden enige tijd later van elkaar. Na de oorlog ging Eduard onder meer naar het Amsterdams lyceum, studeerde politiek en sociale wetenschappen aan de UvA en had vervolgens een succesvolle politieke carrière bij de PvdA, met als hoogtepunt zijn burgemeesterschap van thuisstad Amsterdam. Vooral na zijn pensionering ging Eduard schrijven, over zijn oorlogsverleden maar ook over zijn politieke loopbaan.

Bron:, 'Levensbeschrijving van Eddy van Thijn', 1953/1954, IISG, Archief Ed van Thijn, inv.nr. 29.

Ed van Thijn, *Het verhaal*, (Amsterdam: Meulenhoff 2000).

Ed van Thijn, *Achttien adressen*, (Amsterdam/Antwerpen: Augustus 2004).

Ed van Thijn, *Judy/Judica*, (Amsterdam/Antwerpen: Augustus 2006).

Interview van 6 mei 2008, transcriptie op aanvraag bij HCKW.

VALK, FAMILIE

JACOBUS VALK (8 APRIL 1934 GRONINGEN - ?)

BENJAMIN VALK (10 OKTOBER 1932 GRONINGEN - ?)

Jacobus en Benjamin Valk waren broertjes uit een eenvoudige gedoopte arbeidersfamilie van zeven kinderen: ouders Jonas Valk (19 februari 1910 Borger), Jetta Wallage (28 juli 1912 Onstwedde), en broertjes en zusjes Bartha Valk, (11 mei 1935 Gr.), Betje Valk, (5 december 1936 Gr), Gerdina Valk (22 januari 1938 Gr.), Levie Valk (6 juli 1939, Gr.) en Mozes Valk (31 mei 1941 Gr.). Het gedoopte gezin werd 9 april 1943 naar kamp Vught gestuurd. Daarna waren zij geïnterneerd in Westerbork van 9 mei 1943 tot 4 september 1944 toen zij naar Theresienstadt werden gedeporteerd, waar de hele familie werd bevrijd.

Bron: Jacobus Valk, 'Concentratiekampkind 1940-1945, Vanbinnen huil ik nog steeds...', 1996, NIOD, 244, inv.nr. 1383.

Jacobus Valk, 'Westerbork mei 1943', 1985, HCKW, DO 38, inv.nr. 1035.

Benjamin Valk, dagboekfragmenten, 1975, HCKW, DO 273, inv.nr. 3589-32.

VERDONER-SLUIZER, HILDEGARD (HILDE) (28 NOVEMBER 1909 AMSTERDAM – 11 FEBRUARI 1944 AUSCHWITZ)

Hilde Verdoner-Sluizer was huisvrouw en moeder van drie kinderen. Voor haar huwelijk was zij werkzaam geweest als secretaresse. Dit werk nam ze in Westerbork weer op. Haar man Gerrit, directeur van een fietsfabriek en in de oorlog werkzaam als koerier bij de JR, en kinderen waren ondergedoken. Herhaaldelijk drong Gerit bij zijn vrouw erop aan dat ook zij onderdook, maar Hilde wilde haar familie niet achterlaten. Zij was geïnterneerd van 18 december 1942 tot 8 februari 1944, waarin twee periodes vielen toen ze voor enkele weken vrij was. (5 juli 1943 tot 24 juli 194, en 16 september 1943 tot 29 september 1943). Hilde werd gedeporteerd naar Auschwitz, waar ze bij aankomst werd vermoord.

Bron: handgeschreven en getypte brieven aan ondergedoken man, NIOD, 250i, inv.nr. 887-888.

Yoka Verdoner, Fransisca Verdoner-Kan, Otto Verdoner, *Signs of life. The letters of Hilde Verdoner-Sluizer from Westerbork 1942 to 1944*, (Maryland: The Kan Press Chevy Chase, 1989). In 2011 verscheen: Hilde Verdoner, *Levenstekens. Brieven uit Westerbork*, (Amsterdam: Boom 2011). In dit onderzoek (lopend tot 2010) is gebruik gemaakt van de (uitgetypte) brieven in het archief van het NIOD.

VERMEULEN, KAREL (10 MEI 1926 ROTTERDAM - ?)

Karel Vermeulens vader was katholiek, zijn moeder was 'halfjoods'. Op 31 juli 1942 werd hij opgeroepen naar Westerbork te komen. In het kamp werkte hij als ordonnans en als hulp bij een Duitse jood. Zijn ontslag wegens zijn gemengde afkomst volgde op 12 augustus 1942. Op zijn registratiekaart staat dat hij 'Mach slotenmaker' was.

Bron: Karel Vermeulen, 'Herinneringen aan het verblijf in kamp Westerbork' in brief aan HCKW, 25 april 1997, HCKW, Do 810, inv.nr. 8540-01.

VRIES, JACOB DE (8 MEI 1914 HAARLEM – 21 OKTOBER 2002 BOXMEER)

Jacob de Vries, bedrijfsleider (aldus zijn JR-kaart), was getrouwd met Rosalie De Vries-Stern (25 augustus 1914 Groningen – 13 oktober 1944 Birkenau) en had drie kinderen, Debora (21 december 1940), Barend Meyer (13 augustus 1942) en Benjamin J [onleesbaar] (13 augustus 1942), die zaten ondergedoken in een internaat voor schipperskinderen en de oorlog overleefden. Jacob werd met Rosalie op 13 juli 1944 naar Westerbork gestuurd, zij waren als onderduikers (sinds september 1942) opgepakt. Op 3 september 1944 volgde hun transport naar Auschwitz. Op 23 januari 1945 werd Jacob in Birkenau bevrijd. Hij verhuisde naar Curaçao.

Bron: Jacob de Vries, verscheidene stukken, samen geschreven in Odessa, april en mei 1945, HCKW, DO 232, inv.nr. 3354-1 tot 3354-4; 'Maanlicht in Westerbork', inv.nr 3354-1, 'Transport', inv.nr 3354-2.

VROMEN-SNAPPER, ELIZABETH (BETSY) (5 JANUARI 1892 AMSTERDAM – 29 OKTOBER 1984 ISRAËL)

Betsy Vromen-Snapper was de leidster (adjunct directrice, aldus haar JR-kaart) van het orthodoxe Nederlands Israëlitisch meisjesweeshuis in Amsterdam in de Rapenburgerstraat. Ze was getrouwd met Leopold Vromen (9 april 1892 Zutphen) en had zelf geen kinderen. Het echtpaar werd geïnterneerd in Westerbork van 11 februari 1943 tot 1 februari 1944, waar ze verder zorg droeg voor haar weeskinderen tot alle kinderen waren gedeporteerd. Zijzelf en haar man gingen uiteindelijk naar Bergen-Belsen, vanwaaruit ze werden uitgewisseld naar Palestina.

Bron: Betsy Vromen-Snapper, herinneringen, NIOD, 250i, inv.nr. 515. Zie ook Henriëtte Boas, *Bewust-joodse Nederlandse vrouwen: veertien portretten*, (Kampen: Kok 1992).

WALG-COHEN, DINA SOPHIA ZIE COHEN-DE HAAFF, FAMILIE

WEINBERG, EDGAR PETER (11 JUNI 1910 BRESLAU – 21 FEBRUARI 1994 BLARICUM)

Edgar Weinberg, getrouwd, was ingenieur en vliegtuigspecialist. Hij kwam alleen als s-geval Westerbork binnen, maar zijn kennis van vliegtuigen kwam hem van pas en hij werd aangesteld bij de werkgroep die vliegtuigonderdelen uit elkaar moest halen en verloor zo zijn 's'. Hij kwam zelfs in een klein huisje te wonen. Edgar was geïnterneerd van 22 februari 1944 tot zijn transport naar Theresienstadt van 4 september 1944. Hij werd doorgestuurd naar Auschwitz, en uiteindelijk bij Blechhammer bevrijd op 22 januari 1945.

Bron: 'Camp Westerbork summer 1944' (uitgetypt van handgeschreven verslag), 'Enemy planes bring ballbearings, 1944', geschreven in 1945, en brief van 20 december 1988 aan HCKW, HCKW, DO 922, inv.nr. 8823.

Verslag 'Alexandrië, Egypt, July 1945', 40 pagina's, HCKW, DO 11, inv.nr. 0016.

WEISZ, JOZEF ISRAEL (16 MEI 1893 FLAMERSHEIM - 1976)

In 1933 vluchtte de zionistische Jozef Weisz, koopman, met zijn vrouw Erna Weisz-Falk (2 juli 1893 Krefeld – 6 mei 1945 Tröbitz), en zoons Wolfgang (29 maart 1924) en Klaus Albert Israel (11 juni 1928 Keulen) naar Nederland. Zij waren geïnterneerd van 29 januari 1942 tot 11 januari 1944, toen zij op transport gingen naar Bergen-Belsen. Kerkelijke gezindte: NI.

Bron: Verslag in de vorm van een brief aan de Nederlands-Israëlitische Hoofdsynagoge, 27 december 1945, 'ervaringen in de concentratiekampen t.b.v. vervolging oorlogsmisdadigers', HCKW, DO 247, inv.nr. 3374-1.

WEREN, SAMSON (LEX) VAN (13 MAART 1920 DEN HAAG – 1996)

Lex van Weren was trompettist en kwam uit Den Haag. Na de mulo volgde hij het conservatorium en werd hij professioneel musicus, hij speelde ook de viool en gaf las. Hij was in de oorlog voor de JR werkzaam bij de Hollandsche Schouwburg bij de bagage- en ordedienst (JR-kaart). Hij had een niet-joodse christelijke vriendin, met wie hij na de oorlog trouwde. Op 29 september 1943 werd Lex opgepakt en kwam als strafgeval in de s-barak terecht, waar hij al snel als trompettist werd uitgehaald voor het revueorkest. In Westerbork was hij samen met zijn ouders Salomon van Weren (17 april 1891 Amsterdam – 22 oktober 1943 Auschwitz) en Rozetta Van Weren-Waterman (16 april 1891 Amsterdam – 22 oktober 1943 Auschwitz). Op 16 november 1943 ging hij op transport naar Auschwitz waar hij opnieuw in het kamporkest optrad. Na vele kampen en omzwervingen werd hij bij Mittenwald bevrijd.

Bron: Lex van Weren, Dick Walda, *Trompettist in Auschwitz. Herinneringen van Lex van Weren*, (Amsterdam: de Boekerij 1980).

WESSELS, BENJAMIN LEO (28 SEPTEMBER 1926 OOSTVOORNE – 22 MAART 1945 BERGEN-BELSEN)

Benjamin Wessels' vader was goudsmid. In de oorlog werkte hij voor de JR Voorne-Putten. Ook Benjamin (mulo-leerling) was werkzaam voor de JR als medewerker schoonmaakdienst en als bode en daarmee *gesperrd*. Benjamin was geïnterneerd van 29 september 1943 tot 5 april 1944, toen hij op transport werd gesteld naar Bergen Belsen. Daar overleed hij. Ook de rest van zijn familie overleefde de oorlog niet. Zij waren al eerder gedeporteerd naar Auschwitz. Vader Isaak (29 september 1886 Zuidland – 27 augustus 1943 Auschwitz), moeder Antje Wessels-Van Dijk (25 oktober 1887 Geffen – 27 augustus 1943 Auschwitz) broer Nathan Benjamin (19 april 1922 Oostvoorne – 30 september 1942 Auschwitz). Alleen zus Carolina Clara (7 maart 1929 Oostvoorne -) overleefde de oorlog.

Bron:, brieven aan (school)vriend Johan Schipper, JHM, Doc. 00007854, 00007855, 00007856, 00007857.

K.W. Bolle, *Ben's Story. Holocaust Letters with Selections from the Dutch Underground Press*, (Carbondale Il: Southern Illinois University Press 2001).

WIJNSCHENK, EDUARD (18 JULI 1927 AMSTERDAM - ?)

Eduard Wijnschenk was in Westerbork geïnterneerd van 11/12 september 1943 tot 16 november 1943, toen hij alleen op transport ging naar Auschwitz. Hij overleefde de oorlog als enige van zijn familie.

Bron: brief van 9 september 1988 aan HCKW, vanuit San Bruno, kampervaringen in Auschwitz, HCKW, DO 162, inv.nr. 2799.

WILLING, FAMILIE

WILLING, WILLEM (15 JANUARI 1891 AMSTERDAM – 11 FEBRUARI 1944 AUSCHWITZ)

WILLING-SCHULMAN, MARGOT (1 DECEMBER 1885 HILVERSUM – 11 FEBRUARI 1944 AUSCHWITZ)

Willem Willing was journalist en kwam uit een geassimileerd joods milieu in Amersfoort. Hij was gescheiden van een niet-joodse vrouw, met wie hij twee dochters had. Daarna was hij opnieuw getrouwd met een joodse vrouw, namelijk Margot Schulman. Samen werd het echtpaar geïnterneerd in Westerbork vanaf 21 augustus 1943. Als opgepakte onderduikers kwamen zij in de s-barak terecht. Op 8 februari 1944 ging het echtpaar op transport naar Auschwitz, waar zij bij aankomst werden vermoord.

Willem Willing hield vanaf zijn aankomst in Westerbork een dagboek bij. Hij schreef niet dagelijks, het waren meer journalistieke impressies van het kampleven, die hij opstuurde aan zijn dochters met de bedoeling dit later uit te geven. Ook schreef hij brieven, net als zijn vrouw Margot.

Bron: Willem Willing, *Afdrukken van indrukken, dagboek en brieven uit kamp Westerbork, barak 67*, (Groningen: Gopher Publishers 2004).

WIND, EDDY DE, (6 FEBRUARI 1916 'S GRAVENHAGE – 1987)

De Nederlands Hervormde Eddy de Wind was arts, ook in Westerbork. (Op zijn JR-kaart staat te lezen dat hij 'expert beroepsziekten diamantbewerkers' was en derhalve *gesperrd*). Hij bleef daar langere tijd, en trouwde er met zijn eerste vrouw, Frieda de Wind-Komornik (17 november 1924 Duisburg). Op 19 augustus 1942 kwam hij in Westerbork aan (op zijn JR-kaart staat 10 oktober 1942) en op 14 september 1943 ging hij op transport naar Auschwitz. Hij schreef later als eerste over het concentratiekampsyndroom.

Bron: Eddy de Wind, *Eindstation Auschwitz*, (Amsterdam: Republiek der Letteren 1946; heruitgave Amsterdam: Van Gennep 1981 met een nieuw nawoord van de auteur, Amsterdam 1981).

Eddy de Wind, verklaring aan RIOD, 250d, inv.nr. 475.

WOLFF, HÉLÈNE MIMI (29 NOVEMBER 1886 AMSTERDAM – 20 FEBRUARI 1977 BUSSUM)

De gedoopte weduwe Hélène Wolff was onderwijzeres en schilderes. Zij werd samen met andere gedoopte joden geïnterneerd in Westerbork van 20 mei 1943 tot 4 september 1944 toen ze met de gedoopte joden naar Theresienstadt werd gevoerd. Via Zwitserland werd zij gerepatrieerd.

Bron: brieven aan vrienden en kennissen, NIOD, 250i, inv.nr. 889.

WOLFF, JULIUS (19 APRIL 1882 NIJMEGEN – 8 FEBRUARI 1945 BERGEN BELSEN)

Hoogleraar wis- en natuurkunde en onderwijzer in analytische meetkunde en beschrijvende meetkunde (JR-kaart) Julius Wolff was samen met zijn vrouw Betsy Wolff-Gersons (12 juni 1889 Tilburg – 9 maart 1945 Bergen Belsen) en zoon Ernst Wolff (9 oktober 1919 Groningen – 3 maart 1945 Bergen Belsen) geïnterneerd van 11 maart tot 18 mei 1943, en werd toen vrijgelaten. Vermoedelijk ging hij naar Barneveld want op 29 september 1943 keerde hij in Westerbork terug tot zijn transport op 13 september 1944 naar Bergen Belsen (op zijn Gerzon-groep *Sperre*), waar hij uiteindelijk bezweek.

Bron: brieven aan kennissen, Dr. L.W. Nieland, NIOD, 250i, inv.nr. 889.

ZUIDEN-BOSMAN, JULIE VAN (28 JULI 1884 ROTTERDAM - ?)

Julie van Zuiden-Bosman was weduwe (van D.S. van Zuiden) en lid van de Barneveldgroep. Voor de JR werkte ze als inspectrice op de afdeling sociale hulp en was ze conciërge op de 'voorber. L.O. school' sinds september 1941. (JR-kaart) Op 27 februari 1943 kwam zij in Barneveld, vanwaar zij op 29 september 1943 naar Westerbork werd gevoerd. In Westerbork moest zij o.a. aardappelschillen en radio-onderdelen uit elkaar halen. Op 4 september 1944 volgde het transport naar Theresienstadt. Op 5 februari 1945 vertrok Julie op uitwisselingstransport naar Zwitserland, St. Gallen.

Bron: Julie van Zuiden-Bosman, 'Herinneringen aan Westerbork en Theresienstadt', die zij schreef in St. Gallen Zwitserland, gericht aan haar zoon en schoondochter die in Westerbork mochten blijven, NIOD, 244, inv.nr. 388.